

Analyse Nederlandse wapenexportvergunningen 2007

Campagne tegen Wapenhandel, december 2008

Mark Akkerman en Frank Slijper

Foto: Nederlandse fregatten met elektronische hightech van Thales Nederland, waaronder de APAR radar. De APAR is een radar die gelijktijdig meerdere taken kan uitvoeren, zoals het simultaan rondzoeken en volgen van een groot aantal doelen, terwijl gelijktijdig raketten worden aangestuurd.

Inhoud

	pag.
Inleiding	3
1. Nederland en de internationale wapenhandel	4
2. Wapenexporten op land	9
3. Doorvoer	18
4. Internationale defensiematerieelprojecten	27
5. Dual-use	29
6. Overige opmerkelijke export	33
7. Conclusies en aanbevelingen	36

Campagne tegen Wapenhandel

Anna Spenglerstraat 71
1054 NH Amsterdam
T/F: 020-6164684
info@stopwapenhandel.org
www.stopwapenhandel
giro: 3767096

Deze analyse is een uitgave van de Campagne tegen Wapenhandel en werd mede mogelijk gemaakt dankzij financiële ondersteuning van IKV-Pax Christi en Oxfam Novib.

Colofon

Auteurs: Mark Akkerman en Frank Slijper
Eindredactie en lay-out: Wendela de Vries
Uitgave: december 2008

Inleiding

Voor u ligt de vierde 'Analyse Nederlandse wapenexportvergunningen' van de Campagne tegen Wapenhandel. Dit alternatieve jaarverslag over de Nederlandse wapenhandel is uitgegroeid tot een veelgebruikt naslagwerk dat helder inzicht geeft in de meest recente gegevens omtrent de rol van Nederland in de internationale wapenhandel.

Deze analyse is gebaseerd op de ruwe overzichten van export- en doorvoervergunningen voor zogeheten strategische goederen, zoals het ministerie van Economische Zaken die op zijn website publiceert.¹ Daarnaast is het een aanvulling op de sinds 1998 verschijnende jaarrapporten wapenexportbeleid van de overheid, die meer de grote lijnen weergeven.² Ten opzichte van vorig jaar is de opzet van onze analyse in grote lijnen gehandhaafd.

Naast een algemene beschrijving van aard en omvang van de Nederlandse wapenexport volgt een overzicht van exportvergunningen uitgesplitst naar land. Daarna gaan enkele afzonderlijke paragrafen in op de doorvoer van wapens via Nederland, deelname aan internationale defensiematerieelprojecten, de uitvoer van dual-use goederen en overige opmerkelijke export. Het rapport besluit met een aantal conclusies en aanbevelingen.

¹ www.exportcontrole.ez.nl met maandoverzichten onder Militaire goederen, Doorvoer en Dual-Use goederen.

² Zie www.exportcontrole.ez.nl ; onder 'militaire goederen' staan daar 'Jaarrapportages wapenexportbeleid'.

1. Nederland en de internationale wapenhandel

Sinds de val van de muur is Nederland langzaam opgeklommen van 'middenmoter' tot gevestigde 'subtopper' in de ranglijst van de internationale wapenexport - sinds 2005 op een vijfde plek. Dit alles volgens berekeningen van het gerenommeerde internationale onderzoeksinstituut SIPRI uit Stockholm.³ De Verenigde Staten, Rusland, Duitsland en Frankrijk exporteren fors meer, maar zijn uiteraard ook in alle opzichten veel grotere landen. **Bij een vergelijking per hoofd van de bevolking blijkt Nederland dan echter 's werelds grootste wapenexporteur te zijn.** Dat mag gerust opmerkelijk genoemd worden.

1990-2007		2003-2007		2007		
1	VS	180.214	VS	32.278	VS	7.454
2	Rusland	67.242	Rusland	30.654	Rusland	4.588
3	Duitsland	31.930	Duitsland	9.164	Duitsland	3.395
4	Frankrijk	29.047	Frankrijk	8.888	Frankrijk	2.690
5	VK	23.133	VK	4.480	Nederland	1.355
6	Sovjet-Unie	15.359	Nederland	3.215	VK	1.151
7	China	11.417	Italië	2.591	Italië	562
8	Nederland	9.447	Zweden	2.155	Spanje	529
9	Italië	7.710	China	1.960	Zweden	413
10	Oekraïne	5.952	Oekraïne	1.709	China	355
11	Zweden	5.647	Spanje	1.534	Canada	343
12	Israël	3.991	Israël	1.270	Israël	238
13	Spanje	3.497	Canada	1.186	Zuid-Korea	214
14	Canada	2.992	Zwitserland	759	Zwitserland	211
15	Zwitserland	2.228	Polen	587	Polen	135

De hoge positie van Nederland wordt vooral verklaard door de omvangrijke export van tweedehands defensiematerieel van onze eigen krijgsmacht en door enkele zeer grote (marine-) orders. Nadat de afgelopen twee jaar de waarde van de Nederlandse wapenexport boven de een miljard euro uitkwam, (vooral door de verkoop van korvetten aan Indonesië, de grootste Nederlandse defensie-order ooit), zakte deze in 2007 naar het nog immer forse bedrag van 874 miljoen euro. Gemiddeld bedroegen die exportwaarden de afgelopen tien jaar 729 miljoen euro per jaar. Uit de officiële wapenexportcijfers, zoals die door de Nederlandse regering ieder jaar worden gepubliceerd, valt voor die periode het volgende overzicht van de belangrijkste bestemmingen te maken:

³ http://armstrade.sipri.org/arms_trade/values.php

⁴ http://www.sipri.org/contents/armstrad/output_types_TIV.html

Tabel 1.2: Belangrijkste Nederlandse wapenexportbestemmingen (1998-2007)
(vergunningwaarde in miljoenen euro's)

'98- '07	'97- '06	Land	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	Totaal '98-'07
1	(1)	VS	82,45	54,14	94,75	166,13	132,58	237,21	75,35	92,71	63,54	121,52	1.120
2	(2)	Duitsland	56,54	80,86	82,50	49,55	75,35	84,29	88,19	383,89	76,12	70,88	1.048
3	(3)	Griekenland	4,86	8,35	12,39	162,45	46,78	431,66	161,43	3,26	4,11	0,37	836
4	(4)	Chili	56,27	1,68	0,18	10,80	0,51	0,52	0,55	295,62	98,46	12,22	477
5	(5)	Z.-Korea	4,27	2,86	66,66	34,35	7,96	99,93	114,97	9,75	3,88	2,78	347
6	(7)	Indonesië	4,36	36,98	2,77	0,32	0,96	5,02	1,22	13,46	278,19	0,07	343
7	(10)	Div. NAVO/ EU+	17,74	55,27	30,95	9,16	19,12	1,69	19,83	42,50	41,75	86,62	325
8	(8)	Turkije	61,17	17,43	4,58	6,67	21,83	75,42	3,50	12,42	43,70	2,63	249
9	(11)	Ver. Kon.	17,20	33,67	34,40	22,24	10,69	21,69	21,18	22,62	23,49	41,64	249
10	(13)	Frankrijk	12,71	5,13	6,85	6,12	21,89	12,42	56,44	20,27	50,52	47,13	239
11	(9)	Venezuela	0,91	1,41		1,77			27,62	7,67	196,42		236
12	(20)	Denemarken	15,02	11,75	1,18	5,99	0,84	3,54	10,99	1,93	4,30	170,56	226
13	(14)	Taiwan	10,53	8,53	5,67	30,13	38,37	7,19	5,84	21,95	9,59	2,23	140
14	(15)	Italië	1,45	5,04	2,22	2,18	4,99	4,22	21,27	32,49	40,69	23,75	138
15	(-)	Oman	2,36		0,05	0,02	2,58				20,01	101,23	126
16	(17)	Polen	0,95	1,04	0,77	0,77		89,07	0,48	5,31	3,41	0,49	102
17	(16)	Canada	2,36	17,02	3,13	19,97	14,03	2,32	2,81	4,79	31,70	3,47	102
18	(18)	Noorwegen	2,18	1,04	1,18	71,33	1,05	5,27	0,33	6,60	2,09	4,89	96
19	(19)	Portugal	0,50	1,18	6,53	1,50	0,47	2,47	1,00	81,34		0,61	96
20	(29)	Spanje	0,59	2,63	0,73	3,13	0,95	4,41	2,50	7,02	5,19	67,47	95
21	(23)	Egypte	0,23	0,82	1,23	0,14			0,03	40,36	0,29	14,69	58
22	(22)	Letland									57,04	0,08	57
23	(27)	Zweden	4,22	1,23	3,31	1,81	2,70	4,07	3,98	9,73	2,88	23,05	57
24	(21)	Zwitserland	10,85	4,99	12,75	8,44	5,61	3,68	2,19	0,21	0,58	4,20	54
25	(25)	India	0,82			1,36	0,10	8,72	0,39	5,00	5,30	21,89	44
26	(24)	Finland	0,23	0,32	0,36	3,08	0,55	1,39	0,75	2,57	30,25	1,97	41
27	(26)	Israël	33,72	0,27	0,14	4,31		0,01			0,39	0,17	39
28	(28)	Japan	0,64		5,13	0,14	0,02	1,53	5,55	14,11	3,82	7,78	39
29	(-)	Saoedi- Arabië	2,18				20,98	0,78			0,01	7,74	32
30	(-)	Thailand	2,68	0,64	0,45	5,67	2,32	0,45	0,67	2,80	7,36	5,74	29
		Totaal alle landen	432	366	417	651	450	1.151	644	1.175	1.125	874	7.285

Bij een vergelijking met de periode 1997-2006, zoals we die vorig jaar publiceerden, valt op dat de Verenigde Arabische Emiraten en Oostenrijk – met grote exportvergunningen in 1997 - uit het overzicht verdwenen zijn, net als ook Bangladesh. Door substantiële vergunningen in 2007 zijn Oman (15^e), Saoedi-Arabië (29^e) en Thailand (30^e) nieuw.

Globaal kunnen de in 2007 (en eerder) verstrekte wapenexportvergunningen als volgt worden samengevat:

	2004	2005	2006	2007
Totale waarde vergunningen (€ mln)	644	1.175	1.125	874
Totaal aantal vergunningen	1.573	1.333	1.337	1.547
Aantal nieuwe vergunningen ≥ €10 miljoen	14	14	19	20
Tijdelijke vergunningen	460	317	308	350
Verlengde vergunningen	14	13	3	213
Vervangen vergunningen	182	128	153	207
Vergunningen financieel verkeer	5	3	6	0
Afgewezen vergunningsaanvragen	7	15	20	20

In hoofdlijnen geven de in 2007 verstrekte exportvergunningen het volgende beeld:

- Er zijn 941 nieuwe, 'definitieve' wapenuitvoervergunningen verstrekt – het totaal aan vergunningen geschoond voor vervangen (gewijzigde) of verlengde, dan wel tijdelijke (demonstratie, wapenbeurs of retour-na-reparatie) vergunningen.
- Net als vorig jaar is het grootste aantal daarvan voor uitvoer naar Duitsland (351), tweederde deel daarvan vergunningen met een waarde minder dan tienduizend euro.
- De drie belangrijkste bestemmingen van de Nederlandse wapenexport in 2007, uitgedrukt in de waarde van de afgegeven vergunningen, zijn echter Denemarken (171 miljoen euro), de Verenigde Staten (122 miljoen) en Oman (101 miljoen).
- Twee van de grootste individuele vergunningen zijn voor orders uit Denemarken en Oman; in beide gevallen gaat het om marine elektronica van Thales Nederland.
- Vergunningen voor de VS houden grotendeels verband met exporten van in Nederland gebouwde onderdelen van raketten en raketlanceerinrichtingen, Apache gevechtshelikopters, F-16 gevechtsvliegtuigen en C-17 militaire transportvliegtuigen.
- De rest van de tien belangrijkste bestemmingen zijn vooral Europees. Opvallend is een vergunning van zestig miljoen euro voor onderdelen voor Tigre gevechtshelikopters, die door Eurocopter, een dochter van luchtvaartconcern EADS worden gebouwd.
- India is met vergunningen ter waarde van 22 miljoen euro voor vooral radarapparatuur terug als grote wapenexportbestemming.
- Datzelfde geldt voor Pakistan dat voor ruim 20 miljoen euro nachtzichtapparatuur voor militair gebruik in Nederland kocht. Omdat die als *dual-use* geclassificeerd is, komt de verkoop ervan echter niet als *wapenexport* in de boeken (zie ook de paragraaf Dual-use).
- Egypte blijft een belangrijke afnemer, dit jaar goed voor 15 miljoen euro. Ook vallen Chili, Japan, Saoedi-Arabië en Thailand op met waarden van meer dan vijf miljoen euro.
- Anders dan de afgelopen twee jaar zijn het vooral nieuwe wapens, in plaats van afgestoten Defensiematerieel, die de Nederlandse wapenuitvoer domineren.
- Om onduidelijke reden is het aantal vergunningen dat werd verlengd verveelvoudigd, van een handvol in de voorgaande jaren, naar ruim tweehonderd in 2007.

Tabel 1.3: Belangrijkste bestemmingen in 2007
(omvang totale vergunningswaarde, in miljoenen euro)

	bestemming	Waarde exportvergunningen
1	Denemarken	170,56
2	Verenigde Staten	121,52
3	Oman	101,23
4	Overige NAVO	86,62
5	Duitsland	70,88
6	Spanje	67,47
7	Frankrijk	47,13
8	Verenigd Koninkrijk	41,64
9	Italië	23,75
10	Zweden	23,05
11	India	21,89
12	Egypte	14,69
13	Chili	12,22
14	Japan	7,78
15	Saoedi-Arabië	7,74

Tabel 1.4: Grootste wapenexportvergunningen
(definitieve, 'nieuwe' vergunningen, vanaf 10 miljoen euro)

datum afgifte	nr.	goederen omschrijving	bestemming	eindbestemming	herkomst	waarde (€)
12-04-'07	26917743	Radar- en rondzoekradarsystemen	Dene- marken		Onbekend	165.295.000
27-12-'07	27368069	C3-consoles en toebehoren	VK	Oman	NL	86.919.664
04-06-'07	26994292	Delen van Tiger helikopters	Italië, Fr, Dui	I, F, D	NL	60.000.000
22-08-'07	27193560	Delen t.b.v. pantservoertuigen	Zweden		Onbekend	33.973.470
09-08-'07	27169333	Delen en toebehoren voor raketten	VS		NL	24.798.094
30-01-'07	26807905	Delen van PzH 2000 houwitsers	Duitsland	NL	NL	18.084.517
14-03-'07	26888778	Long range rondzoekradar	VK		NL	17.285.820
21-05-'07	26934915	Delen t.b.v. rondzoekradarsystemen	India		NL	16.930.000
20-07-'07	27126340	Long range rondzoekradarsysteem	VK		EU-landen	16.779.546
08-06-'07	26993458	Lanceerinrichtingen voor luchtdoelraketten	VS		NL	16.572.150
13-06-'07	27021638	Delen van militaire vliegtuig- en helikoptermotoren	VS		NL	15.000.000
12-10-'07	27319742	Delen van NH90 helikopters	EU-landen		NL	15.000.000
26-10-'07	27303005	toerusting t.b.v. C3-consoles	VS	Egypte	NL	14.644.151
11-12-'07	27426301	Patriot transmitters	Duitsland		NL	14.584.174
14-03-'07	26843391	Delen en programmatuur van radar- en C3-systemen	VK	Oman	NL	13.500.000
04-06-'07	26994284	Delen van Apache gevechtshelikopters	VS		NL	13.257.720
20-03-'07	26891981	Delen van Multi Functional Radar (MRF)	Frankrijk		NL	11.969.497
12-10-'07	27316573	Delen voor F-16s en Apache gevechtsvliegtuigen	NAVO- Landen		NL	11.116.950
01-06-'07	26994276	Delen voor C17 vliegtuigen	VS		NL	10.311.560
05-11-'07	27322115	Reserve onderdelen t.b.v. fregatten	Chili		NL	10.000.000

2. Wapenexporten per land

Hieronder volgt een nadere beschouwing van vergunningen die voor een aantal landen zijn afgegeven. De nadruk ligt hierbij op landen in conflictgebieden, landen met interne conflicten en/of mensenrechtenschendingen en landen met onevenredig hoge defensie-uitgaven.⁵ Totaalwaarden beneden de 100.000 euro blijven – uitzonderingen daargelaten – buiten beschouwing.

Bahrein

In 2007 werd een vergunning voor definitieve uitvoer naar Bahrein verstrekt, ter waarde van 1,9 miljoen euro, voor militaire vrachtwagens.⁶

Volgens Human Rights Watch verslechtert de mensenrechtensituatie in Bahrein. Er werd onder meer zeer repressieve antiterrorismewetgeving ingevoerd en voor het eerst sinds 1977, met uitzondering van één geval in 1996, werd de doodstraf weer ten uitvoer gebracht.⁷

Chili

Er zijn in 2007 voor ruim 12 miljoen euro exportvergunningen voor Chili afgegeven. Nog altijd een fiks bedrag, maar beduidend minder dan in 2005 en 2006 toen voor bijna 300 miljoen, respectievelijk 100 miljoen euro, voornamelijk afgestoten defensiematerieel (marinefregatten en F16's) werd gekocht. De grootste vergunning in 2007, voor 10 miljoen euro, was voor de levering van reserveonderdelen voor fregatten. Andere vergunningen waren voor delen van radarsystemen, militaire trucks en trailers en pantservoertuigen. Via België werd een testapparaat voor F100 motoren (van het F16 gevechtsvliegtuig) geleverd en via Israël onderdelen van raketlanceersystemen.

In augustus 2007 laaide een **grensconflict tussen Chili en Peru** op. Chileense fregatten, deels gekocht van Nederland, werden in stelling gebracht.⁸ Hoewel een daadwerkelijk militair treffen uiteindelijk uitbleef, illustreert het voorval dat Chileense inzet van in Nederland gekochte wapens geen hypothetische kwestie is, hoewel de Nederlandse regering meent dat deze geen bedreiging voor de stabiliteit in de regio betekenen.

Ondertussen gaat Chili door met het massaal uitbreiden van zijn krijgsmacht. **In oktober 2008 meldde de pers de op handen zijnde koop van 16 af te stoten Nederlandse F16's, voor een bedrag van naar verluidt 170 miljoen US \$.**⁹ Daar is een intensieve Nederlandse defensielobby aan vooraf gegaan: in december 2007 en maart 2008 brachten staatssecretaris Van der Knaap, resp. zijn opvolger De Vries, bezoeken aan hun Chileense counterparts, onder meer om te praten over de verkoop van overtollig defensiematerieel.¹⁰ Daarnaast zijn de afgelopen jaren natuurlijke nauwe banden ontstaan tussen de twee krijgsmachten vanwege de eerdere serie leveranties van overtollig Nederlands materieel. **Chileense parlementariërs hebben zich kritisch uitgelaten over de waarschijnlijke stationering van deze gevechtsvliegtuigen in Zuid-Chili, vanwege het risico dat Argentinië dat als “onvriendelijke” ontwikkeling zou beschouwen.**¹¹

⁵ De keuze voor niet-EU/NAVO-landen is arbitrair. Zo zijn twee van de belangrijkste bestemmingen van Nederlandse wapenexporten, de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk, weliswaar goede bondgenoten, maar tegelijkertijd medeverantwoordelijk voor de desastreuze gevolgen van de door hen gestarte oorlogen in Afghanistan en Irak.

⁶ Vergunning 27037828 van 5 juli

⁷ Human Rights Watch, World Report 2008, January 2008

⁸ Chili dreigt met tweedehands schepen, NRC Handelsblad, 18 augustus 2007

⁹ Chile to increase F16 fighter bombers wing to 44, MercoPress (Uruguay), 11 oktober 2008 (<http://www.mercopress.com/vernoticia.do?id=14828&formato=HTML>)

¹⁰ De Vries haalt banden met Chili aan, Novum/Trouw, 31 maart 2008; Van der Knaap op werkbezoek in Chili, ministerie van Defensie, 10 december 2007

¹¹ Chile to increase F16 fighter bombers wing to 44, MercoPress (Uruguay), 11 oktober 2008

De massale wapenaankopen door Chili worden gefinancierd uit een onder het Pinochet-regime ingesteld fonds dat gevoed wordt met een deel van de winst van de nationale koperindustrie. Het is momenteel gevuld met naar schatting 3 miljard US \$. In plaats van investeringen in de sociaal-economische infrastructuur gaan extra inkomsten naar de krijgsmacht. Ook elders in de regio wordt dankzij een florierende grondstoffenhandel, gevoed door exploderende marktprijzen, de -deels verouderde- bewapening flink opgevoerd.¹² Met als achterliggende drijfveer, dat je niet achter kunt blijven als je buurlanden zich bewapenen. Wat dat betreft kan Chili als een van de aanjagers van de toenemende bewapening in de regio worden gezien.

datum afgifte	nr.	goederen omschrijving	bestemming	eindbestemming	herkomst	waarde (€)
04-09-'07	27938998	Delen t.b.v. long range rondzoekradar	Chili		Nederland	262
09-01-'07	26685087	Militaire trailers	Chili		Onbekend	450.000
10-08-'07	27144713	Militaire truck met trailer	Chili		Onbekend	60.000
10-08-'07	27144721	Pantservoertuigen	Chili		Onbekend	1.090.000
13-06-'07	26996171	Delen van long range rondzoekradarsystemen	Chili		Nederland	2.850
13-08-'07	27150357	Militaire trucks met trailers	Chili		Onbekend	225.000
14-08-'07	27180868	Delen van rondzoekradarsystemen	Chili		Nederland	12.180
15-02-'07	26788323	Onderdelen van raketlanceersystemen	Israël	Chili + Roemenië	Nederland	18.251
15-05-'07	26916623	Testapparaat voor F100 motoren	België	Chili	Nederland	190.000
18-06-'07	26970482	Technologieoverdracht t.b.v. vuurleidingssystemen	Chili		Nederland	46.000
19-12-'07	27425127	Delen van long range rondzoekradar	Chili		Nederland	48.814
21-09-'07	27275478	Deel van long range rondzoekradar	Chili		Nederland	4.250
23-07-'07	27126249	Delen van long range rondzoekradarsystemen	Chili		Nederland	47.350
30-11-'07	27395155	Delen van long range rondzoekradar	Chili		Nederland	13.949
31-10-'07	27350526	Delen van long range rondzoekradarsystemen	Chili		Onbekend	7.312
05-11-'07	27322115	Reserve onderdelen t.b.v. fregatten	Chili		Nederland	10.000.000
07-11-'07	27360963	Onderdeel van Long Range rondzoekradarsysteem	Chili		Duitsland	15.170

(<http://www.mercopress.com/vernoticia.do?id=14828&formato=HTML>)

¹² Bill Faries en Helen Murphy, Chavez Threats Converge With Commodities Boom In Latin American Arms Race, Bloomberg, 7 April 2008

Egypte

Egypte is 12e op de lijst van belangrijkste bestemmingen voor wapens uit Nederland in 2007. Dit is vrijwel geheel te danken aan de levering van toerusting voor 'C3-consoles' via de Verenigde Staten, waarvoor een vergunning ter waarde van ruim 14,6 miljoen euro werd afgegeven.¹³ Niet ondenkbaar is dat de rekening uiteindelijk door de Amerikaanse overheid wordt betaald, die al decennia lang vele miljarden militaire steun aan vooral Israël en Egypte biedt – samen 80 procent van de in totaal jaarlijks 4,5 miljard dollar die daarvoor beschikbaar is.¹⁴

De sinds 1981 geldende noodtoestand, die de overheid verregaande bevoegdheden geeft om burgerrechten in te perken en mensen te detineren, werd in 2007 wederom verlengd. Van democratie is daarom amper sprake. Ook is sprake van een toename van mensenrechtenschendingen.¹⁵ Omdat Egypte tenslotte in een spanningsregio ligt, blijft het de vraag waarom in 2004 een jarenlang terughoudend wapenexportbeleid richting dit land werd verlaten.¹⁶

India

India nam voor bijna 22 miljoen euro wapens af, vooral radarsystemen. Dat is het grootste bedrag van de afgelopen tien jaar. Daarmee is India weer terug als belangrijke wapenafnemer, nadat er in de periode 1998-2003 een stop op het afgeven van wapenexportvergunningen gold, naar aanleiding van de kernproeven in India en Pakistan en vanwege gespannen verhoudingen tussen beide landen. Het gros van de exporten loopt via Thales Nederland dat al enkele decennia belangrijke leverancier van militaire elektronica aan India is. Midden 2008 openbaarde Thales Nederland nieuwe orders van Bharat Electronics Ltd (BEL) voor drie LW-08 marine radars, bestemd voor evenzoveel fregatten van de marine van India.¹⁷ Onder de licentieovereenkomst levert Thales alle cruciale onderdelen en bouwt BEL de uiteindelijke radarsystemen.

Intussen blijven de verhoudingen tussen India en Pakistan uitermate zorgwekkend. Het nucleair akkoord dat de VS met India afsloot zal leiden tot toenemende internationale proliferatie van nucleaire technologie. Bovendien heeft Pakistan gewaarschuwd dat de overeenkomst een wapenwedloop tussen beide landen zal veroorzaken¹⁸, een gevaar waar ook de Indiase vredesbeweging voor waarschuwt.¹⁹

Indonesië

Met de aanschaf van korvetten was Indonesië in 2006 de grootste afnemer van wapens uit Nederland. In 2007 ging het slechts om twee kleine vergunningen: een deel van een rondzoekradarsysteem (5.589 euro) en via Singapore landingsgestellen voor F16's (60.801 euro).²⁰ Wel staan grote vergunningen op stapel: niet alleen zijn in de eerste helft van 2008 ter waarde van 315 miljoen euro vergunningen verleend, naar alle waarschijnlijkheid in het kader van de korvettenorder, ook werd eerder dit jaar bekend dat Indonesië aanvullende apparatuur voor deze korvetten heeft besteld bij Thales Nederland en dat die order via Atradius herverzekerd is. Tenslotte meldde de lokale Zeeuwse pers dat Indonesië grootste plannen zou hebben voor maar liefst 24 nieuwe korvetten, met hulp van De Schelde in Indonesië te bouwen.²¹

¹³ Vergunning 27303005 van 26 oktober

¹⁴ Eric Lipton, With Push From White House, U.S. Arms Sales Rise Sharply, New York Times, 14 september 2008

¹⁵ Human Rights Watch, World Report 2008, January 2008

¹⁶ Zie antwoorden door de minister van Buitenlandse Zaken op Kamervragen, Tweede Kamer 2004-2005, nr. 146, 12 oktober 2004

¹⁷ Richard Scott, LW-08 radar scans new horizons in India, Jane's International Defence Review, augustus 2008; Bharat Electronics Ltd Awards LW08 Contract To Thales, persbericht Thales, 2 juli 2008

¹⁸ Jo Johnson and Edward Luce, Pakistan warns US of Asia arms race, Financial Times, 2 augustus 2007

¹⁹ Persbericht Coalition for Nuclear Disarmament and Peace (CNDP), 8 oktober 2008

²⁰ Vergunning en 27354289 van 14 november en 26984939 van 20 juli

²¹ Schelde helpt Indonesië bij bouw korvetten, PZC, 3 september 2008

Irak

Een kleine vergunning, 6.842 euro, voor de levering van delen en toebehoren van M113 pantservoertuigen aan Irak via de Verenigde Arabische Emiraten.²² De M113's worden door de Amerikaanse krijgsmacht gebruikt voor personenvervoer.²³

Israël

Israël fungeert waar het rechtstreekse wapenexport vanuit Nederland betreft vooral als tussenbestemming voor goederen die veelal na bewerking door de Israëlische wapenindustrie in derde landen terechtkomen. In 2007 waren de opgegeven eindbestemmingen: Chili, Finland, India, Polen, Roemenië, Slovenië en de Verenigde Staten.

De enige vergunning met Israël zelf als eindbestemming verliep via de Verenigde Staten: kabels voor sonarsystemen ter waarde van 166.542 euro.²⁴ Een door minister Verhagen van Buitenlandse Zaken in oktober 2007 aangekondigde verkoop van onderdelen voor Hawk luchtafweer, waarmee het terughoudende wapenexportbeleid richting Israël wordt doorbroken, zou op z'n vroegst in 2008 tot daadwerkelijke leveranties leiden; een uitvoervergunning werd in 2007 nog niet verstrekt.²⁵ Daar staat weer tegenover dat vier vergunningaanvragen werden afgewezen (zie paragraaf 6). Waar de grens precies wordt getrokken bij het al dan niet toestaan van wapenleveranties aan Israël is daarmee niet duidelijk.

Net als vorige jaren is Israël overigens een belangrijke doorvoerbesteding (zie hoofdstuk 3).

Israël als tussenbestemming						
datum afgifte	nr.	goederen omschrijving	bestemming	eindbestemming	herkomst	waarde (€)
17-12-'07	27387799	Aluminium profielen v. raketlanceerinrichtingen	Israël	Roemenië	NL	12.487
02-04-'07	26892015	Delen t.b.v. antitank raketten	Israël	Finland	NL	15.000
15-02-'07	26788323	Onderdelen van raketlanceersystemen	Israël	Chili + Roemenië	NL	18.251
14-02-'07	26785898	Delen van warmtebeeldcamera's	Israël	Polen	NL	18.746
12-11-'07	26888816	Delen t.b.v. antitank raketten	Israël	Slovenië	NL	75.920
05-01-'07	26714907	Delen van camera's t.b.v. gevechtsvliegtuigen	Israël	VS	NL	90.975
30-05-'07	26957850	Golfgeleiders t.b.v. militaire radarsystemen	Israël	India	NL	181.705
26-10-'07	27274234	Staartstukken van F-16 gevechtsvliegtuigen	Israël	VS	Dene-marken	2.044.836

²² Vergunning 26916712 van 21 mei

²³ Joseph L. Galloway, Army to send older armored personnel carriers to Iraq after upgrading armor, Stars and Stripes, European edition, 4 January 2005

²⁴ Vergunning 26926491 van 7 mei

²⁵ http://www.nieuwnieuws.nl/archives/binnenland/2007/10/nl_verkoopt_wapensysteem_aan_i.html

Japan

Via de VS gingen lanceerinrichtingen voor luchtdoelraketten, voor bijna 5,6 miljoen euro, naar Japan.²⁶ Daarnaast was er een vergunning voor de uitvoer van een vuurleidingsimulator voor een maritieme luchtdoelraket, ter waarde van 146.000 euro.²⁷ Overigens geeft het jaarverslag 2007 van de regering een hogere totaalwaarde voor Japan: 7,78 miljoen euro.

Jordanië

Eén vergunning was er voor Jordanië, voor de uitvoer van nachtzichtkijkers ter waarde van 675.000 euro.

In 2007 liet de regering ook weten dat er zes afgestoten F16's van de luchtmacht aan Jordanië verkocht worden. Levering zou in 2008 plaatsvinden.²⁸ Deze verkoop zet een ongewenst domino-effect in werking. De aanschaf van afgestoten Nederlandse en Belgische F16's heeft tot gevolg dat Jordanië zelf overgaat tot verkoop van oudere F5 gevechtsvliegtuigen aan ontwikkelingsland Kenia.²⁹

Macedonië

Voor uitvoer naar Macedonië werd één vergunning afgegeven: voor ruim een half miljoen euro aan infraroodkijkers en toebehoren.³⁰ Ook in 2006 (infraroodkijkers) en 2005 (thermische handkijkers) gingen al voor honderdduizenden euro's zendingen nachtkijkers naar dit land.

Maleisië

Ook voor Maleisië werd één vergunning afgegeven, voor nachtzichtkijkers ter waarde van bijna 1,5 miljoen euro.³¹ Het land wordt bekritiseerd door mensenrechtenorganisaties vanwege de vele inperkingen op burgerrechten en het martelen van gevangenen.³²

Oman

Oman was in 2007, met slechts vijf vergunningen, de op twee na belangrijkste bestemming van Nederlandse wapens, met een bedrag van ruim 100 miljoen euro. **Het behoort daarmee tot de vijftien belangrijkste exportbestemmingen van de afgelopen tien jaar.** In 2006 behoorde Oman voor het eerst tot de grootafnemers van de Nederlandse wapenindustrie door de aankoop van NH-90 transporthelikopters, waaraan Nederland via Stork meebouwt.

Twee van de grootste exportvergunningen van 2007 waren bestemd voor Oman: bijna 87 miljoen voor C3-consoles en toebehoren, en 13,5 miljoen voor delen en programmatuur van radar- en C3-systemen. Beide leveranties verliepen via het Verenigd Koninkrijk. De vergunningen houden verband met een order voor drie patrouilleschepen met helikopterdek onder Project Khareef. In januari 2007 versloeg de Britse VT Group ondermeer een concurrerend bod van de Nederlandse scheepswerf De Schelde. VT heeft Thales Nederland gecontracteerd voor een groot deel van de elektronica, waaronder het *combat management system*, radar en vuurleidingsapparatuur.³³

²⁶ Vergunning 27425984 van 12 december

²⁷ Vergunning 26877938 van 13 maart

²⁸ Ministerie van Defensie, Verkoop F16 MLU vliegtuigen aan Jordanië, brief aan de Tweede Kamer, 30800 X, 22054 nr. 86, 15 mei 2007

²⁹ Frank Slijper, Tweedehands markt kaskraker door zwalkend aankoopbeleid, VD AMOK, nr. 2, juli 2007

³⁰ Vergunning 27088546 van 10 augustus

³¹ Vergunning 27358659 van 27 november

³² Human Rights Watch, World Report 2008, January 2008;
<http://www.amnesty.org/en/library/info/ASA28/005/2008/en>

³³ Richard Scott, VT clinches Khareef OPV deal with Oman, Jane's Defence Weekly, 24 januari 2007

datum afgifte	nr.	goederen omschrijving	bestemming	eind-bestemming	herkomst	waarde (€)
06-07-'07	27074928	Delen t.b.v. radar- en C3-systemen	Oman		Diverse landen	800.000
27-12-'07	27368069	C3-consoles en toebehoren	VK	Oman	Nederland	86.919.664
14-03-'07	26843391	Delen en programmatuur van radar- en C3-systemen	VK	Oman	Nederland	13.500.000
05-09-'07	27235638	Delen van radarsystemen	VK	Oman	Nederland	5.680
01-06-'07	26491436	Brandstofpomp voor een M60 tank	VK	Oman	VS	995

Pakistan

Voor Pakistan werden in 2007 relatief kleine wapenexportvergunningen afgegeven: apparatuur voor een mijnenveger (via Frankrijk) en radarapparatuur (via Zweden) ter waarde van 170.000 euro. Interessanter zijn daarom de afgegeven vergunningen voor de uitvoer van nachtzichtapparatuur ter waarde van ruim 20 miljoen euro, die buiten de wapenexportstatistieken blijven (zie verder hoofdstuk 5, Dual-use).

Al sinds de onafhankelijkheid domineren de strijdkrachten de samenleving, zowel commercieel als politiek; meermalen hebben ze via een staatsgreep de democratie om zeep geholpen.³⁴ Daarom kan gerust gesteld worden dat de krijgsmacht de grootste belemmering is voor een stabiele, democratische Pakistaanse staat. Naast voortdurende spanningen met het eveneens over kernwapens beschikkende India, verkeert Pakistan sinds 2007 in grote politieke chaos, veroorzaakt door president Musharraf's omstreden herverkiezing, het uitroepen van de noodtoestand, en de parlamentsverkiezingen die de terugkeer van de bannelingen Sharif en Bhutto inluidden; de laatste werd eind december 2007 op campagne vermoord. Ook na de verkiezingen bleef het onrustig in Pakistan. Niet alleen dreigen frequente bomaanslagen op prominente doelen het land te destabiliseren, ook de oplopende confrontaties langs de grens met Afghanistan, waaronder Amerikaanse bombardementen op Pakistaans grondgebied, bedreigen de democratie. Het rampscenario van een 'failed state' die over kernwapens beschikt is niet denkbeeldig. Om escalatie van spanningen zo veel mogelijk te voorkomen zou een wapenexportstop, zowel naar India als naar Pakistan, een verstandige politiek zijn.

Saoedi-Arabië

Eén vergunning voor uitvoer naar Saoedi-Arabië in 2007, maar wel een grote, voor delen van militaire communicatiesystemen voor tanks en pantservoertuigen van de landmacht, ter waarde van 7,7 miljoen euro.³⁵ Toenmalig minister van Buitenlandse Zaken De Hoop Scheffer (CDA) gaf enkele jaren geleden nog aan dat hij weinig gelukkig was met een vergunning die verstrekt was door zijn voorganger.³⁶ De huidige CDA minister denkt daar klaarblijkelijk milder over. Omdat een directe relatie tussen het materieel en "specifieke zorgen over de mensenrechtensituatie" ontbrak, zag de regering geen aanleiding de vergunningaanvraag te weigeren.³⁷

Saoedi-Arabië is een van de meest conservatieve Arabische landen, met het wahabisme als staatsgodsdienst. Waar het gaat om vrouwenrechten is het waarschijnlijk het meest repressieve

³⁴ Zie bijvoorbeeld het vorig jaar verschenen boek 'Pakistan Inc.' van Ayesha Siddiqi

³⁵ Vergunning 27350518 van 14 november; zie ook antwoord 10 in Antwoorden op schriftelijke vragen van de vaste commissie voor Economische Zaken, Tweede Kamer, 22054 nr. 143, 1 december 2008

³⁶ Verslag van een Algemeen Overleg, Tweede Kamer, vergaderjaar 2002-2003, 22054 nr. 66

³⁷ Antwoorden op schriftelijke vragen van de vaste commissie voor Economische Zaken, Tweede Kamer, 22054 nr. 143, 1 december 2008

regime ter wereld. Amnesty noemt de mensenrechtensituatie “alarmerend”; honderden van terreurverdachten worden in het geheim gedetineerd.³⁸ Amputatie en geseling behoren tot het justitieel repertoire. **Het is onbegrijpelijk dat Nederland wapenhandel met een dergelijk regime toestaat.**

Singapore

Singapore was goed voor twee vergunningen voor rechtstreekse uitvoer, voor leveringen van onderdelen voor F16's. De totale waarde was ruim 200.000 euro. Via Frankrijk kwamen voor ruim 400.000 euro (twee vergunningen) delen van *Multifunctional Radars*. Daarnaast was Singapore, ook weer voor F16-onderdelen, tussenbestemming voor een levering aan Indonesië.

Sri Lanka

In oktober 2007 werd een vergunning verleend voor de uitvoer van 36 pontons ter waarde van 91.349 euro. In antwoord op vragen van de vaste Kamercommissie Economische Zaken meldt de regering dat deze voor wegebouw gebruikt worden door een Japanse ontwikkelingsorganisatie, ver verwijderd van de oorlog tussen het Sri Lankaanse leger en de Tamil Tijgers, die juist de afgelopen twee jaar weer ernstig is opgelaaid.³⁹

Taiwan

Taiwan is jaarlijks goed voor enkele vergunningen voor leveranties ten behoeve van onderzeeërs, die eind jaren '80 van de vorige eeuw van Nederland gekocht werden. In 2007 gaat het om twee van zulke vervolgoorders, samen goed voor ruim 2,1 miljoen euro.

Opvallender is een vergunning van 36 duizend euro voor 1,1-dimethylhydrazine op. Deze stof wordt vooral gebruikt voor raketbrandstof; in het geval van deze vergunning is vermeld dat het om civiel gebruik zou gaan.

Thailand

Een escalerend conflict in de zuidelijke provincies van Thailand bracht in 2007 geweld, vooral tegen burgers, met zich mee.⁴⁰ In september 2006 was het land nog het toneel van een zoveelste militaire coup die ruim een jaar duurde; hoewel hersteld door verkiezingen is de democratie nog steeds uiterst wankel.

Desondanks was Thailand in 2007 goed voor ruim 5,7 miljoen euro aan wapenexportvergunningen, waarmee het nu tot de dertig belangrijkste bestemmingen van Nederlandse wapens over de afgelopen tien jaar behoort (zie tabel 1.2). De meeste vergunningen behelzen onderdelen van radar- en vuurleidingssystemen.

Uitzondering is een **vergunning voor munitie voor een M109 houwitzer trainingssimulator**, ter waarde van 135.714 euro.⁴¹ In de zomer van 2008 laaide een conflict tussen Thailand en Cambodja op over een stukje land rond de Preah Vihear tempel, in het grensgebied tussen beide landen. Daarbij werden van beide kanten duizenden militairen, ondermeer uitgerust met houwitsers, opgesteld.⁴² In oktober leidde dit, ondanks voortdurende onderhandelingen, tot enkele kleinschalige vuurgevechten.⁴³

In 2006 weigerde Nederland nog twee vergunningen voor de Thaise landmacht.⁴⁴

³⁸ Amnesty International, Jaarboek 2008 – Saudi-Arabië (http://www.amnesty.nl/landen_jaarboek/33108)

³⁹ Antwoorden op schriftelijke vragen van de vaste commissie voor Economische Zaken, Tweede Kamer, 22054 nr. 143, 1 december 2008

⁴⁰ Human Rights Watch, World Report 2008, January 2008

⁴¹ Vergunning 27354246 van 21 november

⁴² Wassana Nuanam, Who has most muscle at Preah Vihear, Bangkok Post, 28 July 2008

⁴³ Prapan Chankaew, Thai PM seeks direct talks over Cambodia border row, Reuters, 18 October 2008

⁴⁴ Zie bijlage 4 in: Het Nederlandse wapenexportbeleid in 2006, ministeries van Economische Zaken en Buitenlandse

Turkije

Met 21 vergunningen is Turkije ook dit jaar een belangrijke afnemer van Nederlandse wapens. Het totaalbedrag van 2,63 miljoen euro is echter het laagste vergunningbedrag van de laatste tien jaar. Veel kleine, en enkele grotere vergunningen (maximaal 834.684 euro) zijn voor delen van radar- en vuurleidingssystemen en C2-consoles (commandovoeringsystemen).

De grootste vergunning, ter waarde van 996.000 euro is voor “trainingsmateriaal”, een omschrijving die niet nader gespecificeerd wordt.⁴⁵ Een duidelijk inzicht in wat geleverd wordt is juist bij landen als Turkije van groot belang, omdat het land voor leveranties voor land- en luchtmacht als omstreden bestemming mag worden beschouwd, niet in de laatste plaats vanwege het gewapende conflict in Koerdistan. In 2007 breidde dit conflict zich bovendien uit richting Iraaks Koerdistan, met ondermeer bombardementen op Koerdische stellingen door de Turkse luchtmacht.⁴⁶

Twee andere opvallende vergunningen zijn voor bolle lenzen⁴⁷ (voor lange-afstand anti-tankraketten, respectievelijk lasergeleide raketten) en ook drie vergunningen voor steeds een semi-automatisch pistool.

Uruguay

Er werden drie vergunningen verstrekt voor de uitvoer van militaire trucks naar Uruguay, met een totale waarde van 349.000 euro.⁴⁸ Het gaat om door Defensie afgestoten vrachtwagens.

VAE

Twee vergunningen voor de Verenigde Arabische Emiraten in 2007. Net als bij veel andere landen is de grootste, 1,2 miljoen euro, voor radarsystemen. Via Frankrijk komt communicatieapparatuur voor 71.546 euro.

Tenslotte zijn de Verenigde Arabische Emiraten tussenstation voor de hierboven genoemde levering van delen van M113 pantservoertuigen voor gebruik in Irak.

De Verenigde Arabische Emiraten blijven ondertussen een dictatoriaal geregeerde staat, waarin burgerrechten geschonden worden en gevangenen gemarteld worden.⁴⁹

Zuid-Afrika

Voor uitvoer naar Zuid-Afrika werden in 2007 vijf vergunningen afgegeven. Er is één grote vergunning, van ruim 3 miljoen euro, voor ‘short range draagbare rondzoekradarsystemen’. Mogelijk wordt hier de Squire van Thales Nederland bedoeld, die als onderdeel van het voor Zuid-Afrika ontwikkelde inlichtingensysteem CYTOON is gekocht.⁵⁰

Moederconcern Thales International, dat voor de CYTOON order tekende, wordt in Zuid-Afrika in verband gebracht met het corruptieschandaal rond grote post-apartheid defensieaankopen, waarbij onder meer beoogd president Jacob Zuma onder vuur ligt. Een Zuid-Afrikaanse dochteronderneming zou Zuma geld hebben betaald om te voorkomen dat Thales betrokken zou raken in een groot corruptieonderzoek naar een order die het bedrijf in Zuid-Afrika in de wacht

Zaken, september 2007

(<http://www.stopwapenhandel.org/informatie/Overheid/jaarverslagen/Het%20Nederlandse%20wapenexportbeleid%202006.pdf>)

⁴⁵ Vergunning 27236480 van 9 oktober

⁴⁶ Ben Zwirs, Turkije bombardeert PKK-rebellen in Noord-Irak, www.elsevier.nl, 16 december 2007

⁴⁷ Vergunningen 27279457 en 26934788 van 5 november respectievelijk 29 mei

⁴⁸ Vergunningen 26972558, 26972868 en 26972876 van 16 mei

⁴⁹ Amnesty International, Report 2008 – the state of the world's human rights, May 2008

⁵⁰ Land Success Stories, Thales Group brochure. Overigens omschrijft Thales de Squire zelf als ‘medium-range’ systeem

had geslept. In oktober 2008 werden de aanklachten voorlopig ingetrokken in afwachting van een beroepsprocedure.⁵¹

Verder zijn er vier kleine vergunningen, met een waarde van maximaal 1.725 euro, voor vuurwapens en kogelwerende platen en vesten. Gezien de grote problemen met vuurwapengeweld, is jammer dat onbekend is of deze goederen voor privé-gebruik zijn of voor de overheid.

Zuid-Korea

De een jaar eerder ingezette dalende trend van wapenexporten naar Zuid-Korea zet zich in 2007 voort. Er worden 14 vergunningen afgegeven, met een totale waarde van 2,78 miljoen. Zuid-Korea is nog wel de vijfde uitvoerbestemming over de laatste tien jaar.

Veruit de grootste vergunning in 2007 is één van bijna 2,2 miljoen euro voor delen van rondzoekradars en luchtafweersystemen.⁵²

⁵¹ Zie onder meer: Charges withdrawn against Zuma co-accused, SAPA, 6 oktober 2008 en Jeremy Gordin, NPA 'forced' to drop Thint charges, The Sunday Independent, 28 september 2008

⁵² Vergunning van 6 december 2007, nr. 27409628

3. Doorvoer

- Het totale aantal meldingen van wapendoorvoer in 2007 bedroeg 2465 (2059 in 2006; 1670 in 2005).
- Ruim 1300 meldingen hebben betrekking op doorvoer van handvuurwapens, in de meeste gevallen een of twee stuks per melding, en bijbehorende munitie, waarbij de toevoeging “VV” duidt op terugkeer naar land van herkomst en verband zou houden met jacht- of schietsportdoeleinden. De meest meldingen zijn voor Tanzania (779) en Zuid-Afrika (196).
- Onder de overige ruim duizend doorvoorzendingen vallen **een aantal zeer grote vrachten en een aantal zorgwekkende bestemmingen** – details hieronder.
- Het aantal **meldingen van goederen buiten de Wet Wapens en Munitie** – veelal (delen van) grotere wapensystemen – **vertienvoudigde** ruim naar 479 (tegenover 42 in 2006 en 11 in 2005).
- Het aantal doorvoervergunningen (langzame doorvoer, cq doorvoer met bewerking) daalt verder naar 7 (2006:12, 2005: 15; 2004: 18); daarnaast worden zes oude doorvoervergunningen verlengd.
- Met 1963 meldingen verloopt **veruit de meeste wapendoorvoer via Schiphol** (2006: 1671; 2005: 1407), gevolgd door de haven van Rotterdam met 469 (2006: 358; 2005: 338). De overige 33 meldingen lopen via twaalf andere grensovergangen.
- Net als in 2006 werd in **slechts 6 gevallen** (2005: 5) **ad hoc vergunningplicht** ingesteld op basis van een doorvoermelding; in vier gevallen leidde dit tot annulering van de vracht, tweemaal werd een vergunning aangevraagd. Twee annuleringen hadden betrekking op de bestemming Iran (voor 682 kg. High Solid Primer afkomstig uit de VS en voor 1249 kg. RDX explosieven uit Singapore); in een ander geval gaat het om vier militaire Renault vrachtwagens uit België met bestemming Gabon; en eenmaal wordt een zending onderhoudsspullen vanuit Rusland voor de Ethiopische luchtmacht geannuleerd. Op een vracht vliegtuigdelen uit de Oekraïne voor India en een vracht vliegtuig- en helikopteronderdelen uit India naar Rusland werd een vergunning aangevraagd. Onduidelijk is of die twee aanvragen gehonoreerd zijn. **Opvallend is dat in twee gevallen ad hoc vergunningplicht is opgelegd aan doorvoer afkomstig van bondgenoten.** In beide gevallen bleken de benodigde vergunningen te ontbreken.⁵³ De vrachtwagens voor Gabon zijn na demilitarisatie alsnog vrijgegeven; de infrarood absorberende verf voor Iran is tegengehouden.

Zoals hierboven geschetst is de toename van het aantal meldingen buiten de WWM opvallend. Een merendeel van die meldingen valt onder de noemer “oorlogen in Irak en Afghanistan”; niet eerder werden dergelijke zendingen zo massaal gemeld (zie hierna onder “Opvallende bestemmingen”).

Onduidelijk is wat er gebeurt met geannuleerde doorvoervrachten na oplegging van de ad hoc vergunningsplicht. Navraag bij het ministerie van Economische Zaken leert dat, zolang vervolgens geen vergunning wordt aangevraagd en afgewezen, geen sprake is van een formele afwijzing en dus Europese partners daarover ook niet geïnformeerd worden.

Per 1 augustus 2008 is inmiddels de nieuwe Algemene Douanewet (ADW) van kracht, en waarbinnen de vergunningplicht voor doorvoer is uitgebreid. Het onderscheid tussen langzame en snelle doorvoer is daarmee verdwenen, waardoor ‘alle’ doorvoer vergunningplichtig wordt. Een belangrijke uitzondering op die regel is echter de doorvoer vanuit en naar EU en NAVO lidstaten

⁵³ Antwoorden op schriftelijke vragen van de vaste commissie voor Economische Zaken, Tweede Kamer, 22054 nr. 143, 1 december 2008

plus Japan, Zwitserland, Australië en Nieuw-Zeeland; daarvoor zal meldplicht blijven gelden. Op basis van de cijfers voor 2007 betekent dit in concreto dat minder dan veertig meldingen onder die vergunningplicht komen te vallen en een beoordeling krijgen vergelijkbaar met reguliere wapenexportvergunningaanvragen. De Nederlandse overheid laat het gros van de wapendoorvoer echter ongemoeid want, zo blijft de redenatie, wapens afkomstig uit of op weg naar bondgenoten, behoeven geen toetsing aan het Nederlandse wapenexportbeleid.

Zoals vaker gesteld vindt de Campagne tegen Wapenhandel het onverteerbaar dat Nederland, ondanks de evident andere uitvoering van het wapenexportbeleid door een aantal van diens partners, weigert doorvoer afkomstig uit die landen aan een eigen toetsing te onderwerpen. Het meest duidelijk blijkt dat uit zendingen richting Israël, waarbij Nederland zelf (praktisch) geen export toestaat maar wel grote munitie zendingen uit de VS doorlaat. Met de overheveling van de goederentransportactiviteiten van El Al van Schiphol naar Luik in oktober 2008 komt hier naar verwachting grotendeels een einde aan.⁵⁴

Ook hanteert een aantal EU-partners duidelijk andere maatstaven dan Nederland. Zo zou bijvoorbeeld voor de verkoop van pantservoertuigen aan de dictatuur van Equatoriaal-Guinea, noch voor de uitvoer van tankmunitie voor Indonesië naar onze inschatting een exportvergunning zijn verkregen door een Nederlandse exporteur. Omdat Nederland niet lastig wil doen tegenover zijn bondgenoten, wordt de doorvoer daarvan, vanuit respectievelijk Tsjechië en België, geheel vrij gelaten.

Het is in dit verband daarom interessant dat buurland Duitsland wel doorvoer van wapens uit EU-lidstaten nogmaals controleert en op basis daarvan regelmatig zendingen uit ondermeer Tsjechië weigert.⁵⁵ Voor Nederland weegt het economisch belang (Nederland als distributieland) uiteindelijk zwaarder dan een onafhankelijke eigen wapendoorvoercontrole.

Opvallende bestemmingen

Hieronder een greep uit de meest in het oog springende gemelde wapenzendingen via Nederlands grondgebied in 2007.

Schiphol als overslaghaven voor de oorlogen in Afghanistan en Irak

Een belangrijk deel van de stijging in de doorvoermeldplicht komt voor rekening van een opvallende tak van wapendoorvoer, namelijk de logistieke ondersteuning van de oorlogen in Irak en Afghanistan en de daaraan gerelateerde knooppunten in landen als Bahrein, Koeweit en Qatar. In totaal tellen wij **424 vrachten uit of naar Afghanistan, Bahrein, Irak, Koeweit en Qatar, ongeveer een zesde deel van alle gemelde wapendoorvoer.**

In de drie jaar dat de regering overzichten van gemelde doorvoer verstrekt, is niet eerder zo massaal dergelijke doorvoer gerapporteerd. Naar verluidt heeft een en ander te maken met het stijgend gebruik door de Amerikaanse strijdkrachten van private vervoerders, waaronder enkele Nederlandse carriers.⁵⁶ In een aantal gevallen, zoals bijvoorbeeld Bahrein en Qatar is het overigens ook mogelijk dat zendingen voor de krijgsmachten van die landen zijn en niet direct te maken hebben met de oorlogen in Afghanistan en Irak. Mede om die reden pleit de Campagne tegen

⁵⁴ “El Al bevestigt komst naar Luik”, 11 augustus 2008 op

<http://www.express.be/sectors/nl/logistics/el-al-bevestigt-komst-naar-luik/96206.htm>

⁵⁵ Jan Richter, “Czech arms exporters to sue Germany over transit licences”, 25 september 2008, <http://www.radio.cz/en/article/108635>

⁵⁶ Antwoorden op schriftelijke vragen van de vaste commissie voor Economische Zaken, Tweede Kamer, 22054 nr. 143, 1 december 2008

Wapenhandel al jaren voor het toevoegen van de eindgebruiker op de vergunningoverzichten.

Aantallen doorvoermeldingen 2007⁵⁷							
	Naar	Afghanistan	Bahrein	Irak	Koeweit	Qatar	VS + EU
Van							
Afghanistan		X					101
Bahrein			X				22
Irak				X			162
Koeweit					X		0
Qatar						X	39
VS + Europa		12	20	55	2	11	X

Albanië

In april ontvangt Albanië 48 stuks Mk82 bommen en bijbehorende delen, afkomstig uit Zuid-Afrika en via Rotterdam overgeslagen.⁵⁸ De Mk82 is een ongeleide 'general purpose' bom die sinds de jaren vijftig in grote getale is gebruikt, onder meer door de Amerikanen in Irak.⁵⁹

Algerije

Vanuit Rusland gaan 128 delen van Kornet E raketwerpersystemen via Rotterdam naar Algerije.⁶⁰

Andorra

Net als voorgaande jaren weer een vracht voor de ministaat: ditmaal ruim 257.800 patronen en slaghoedjes voor diverse kalibers handvuurwapens, afkomstig uit de VS.⁶¹

Brunei

Het sultanaat van Brunei krijgt 500 raketmotoren uit België, verscheept via Schiphol.⁶²

Chili

Naar Chili gaan twaalf anti-sonar bommen uit Frankrijk⁶³, 2,7 miljoen lege hulzen uit Italië en 3 kilo explosiepatronen voor schietstoelen plus 116 sein-/signaalpatronen uit Spanje⁶⁴.

Ecuador

Na een melding op 3 augustus vaart een zending met ruim 1 miljoen slaghoedjes, afkomstig uit Spanje, via de haven van Rotterdam naar Ecuador.

Op 17 december wordt de doorvoer vanuit Israël, via Schiphol en Colombia, van een J79 vliegtuigmotor gemeld, klaarblijkelijk voor een van Ecuador's Israëlische Kfir gevechtsvliegtuigen.

Egypte

Tsjechië verkoopt Egypte 4,8 miljoen patronen (9x19mm, vuurwapenmunitie), die via Rotterdam uitvaren.⁶⁵

⁵⁷ Een uitgebreid overzicht is te verkrijgen bij de Campagne tegen Wapenhandel

⁵⁸ Twee meldingen op 2 april

⁵⁹ zie ook <http://www.fas.org/man/dod-101/sys/dumb/mk82.htm>

⁶⁰ melding 26 april

⁶¹ melding 31 juli; zie ook "Analyse Nederlandse wapenexportvergunningen 2006", p.21

⁶² melding 17 september

⁶³ melding 7 mei

⁶⁴ meldingen 17 en 27 april

⁶⁵ melding 29 november

Equatoriaal-Guinea

Opvallend is de vracht van 20 BVP-1 pantserrupsvoertuigen die, eveneens vanuit Tsjechië, via Delfzijl naar Equatoriaal-Guinea afreist.⁶⁶ Met iets meer dan een half miljoen inwoners is het een van Afrika's kleinste staten en wordt al bijna dertig jaar geleid door president Nguema Mbasogo, die de touwtjes strak in handen heeft. In maart 2004 zou een huurlingencoup daar een einde aan hebben willen maken, maar de groep huurlingen werd in Harare gearresteerd. Verondersteld leider was voormalig SAS-commando en zakenman Simon Mann, die in februari 2008 door Zimbabwe werd uitgeleverd aan het land.⁶⁷ Mann stond begin jaren negentig aan de basis van de omstreden huurlingenfirma Executive Outcomes. Mark Thatcher, zoon van de Britse ex-premier, zou als financier voor de geplande coup hebben opgetreden; hij werd in Zuid-Afrika in dit verband veroordeeld tot een geldboete en een voorwaardelijke gevangenisstraf.⁶⁸

Sinds 1997 heeft het land zich ontpopt tot de derde – na Nigeria en Angola - olie-exporteur bezuiden de Sahara en stromen grote hoeveelheden oliedollars het land binnen, een mogelijke reden voor de verwickelingen. De bevolking van Equatoriaal-Guinea heeft vooralsnog amper in de grondstoffenrijkdom mogen delen.⁶⁹ De vracht pantservoertuigen betekent een dikke verdubbeling van de capaciteit van het land op dit punt, die tot dan toe uit 16 pantservoertuigen bestond.⁷⁰ De Nederlandse regering blijft herhalen dat een Tsjechische vergunning geen enkele aanleiding tot heroverweging van de doorvoer via Nederland geeft.⁷¹

Ethiopië

Op 14 februari 2007 werd een zending Russische onderhoudsmiddelen voor de Ethiopische luchtmacht wel vrij doorgelaten, waar bij een tweede gelegenheid, op 17 oktober voor een vergelijkbare zending ad hoc vergunningplicht werd opgelegd, waarna de vracht werd geannuleerd. De regering meldt dat deze beleidswijziging mede ingegeven was door de tijdens het Algemeen Overleg van 4 juli 2007 toegezegde aankomende vergunningplicht voor dergelijke doorvoorzendingen.⁷² In hetzelfde antwoord schrijft de regering dat de betreffende exporteur vervolgens de vracht in delen direct vanuit Rusland naar Ethiopië heeft getransporteerd.

India

In het geval van India valt de logica achter het al dan niet opleggen van een ad hoc vergunningplicht niet direct te doorgronden. Naar verluidt had dat meestal te maken met onduidelijkheid of de Indiase overheid in alle gevallen de eindbestemming was.⁷³ In totaal zeven zendingen, steeds uit Oekraïne, worden op Schiphol gemeld, waarvan in een geval een ad hoc vergunningplicht wordt opgelegd, een andere zending om onduidelijke reden later geannuleerd wordt en vier andere, op het eerste gezicht deels vergelijkbare, vrachten, probleemloos verder reizen.

⁶⁶ melding 29 juni, consentnummer 27076750

⁶⁷ http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/3916465.stm

⁶⁸ <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/6366489.stm>

⁶⁹ Zie ook Een Vandaag, Nederland 1, 2 juli 2004

(http://eenvandaag.nl/index.php?module=PX_Story&func=view&cid=2&sid=28479&nav=28479,0)

⁷⁰ "World Defence Almanac 2008", Military Technology, 1/2008

⁷¹ Antwoorden op schriftelijke vragen van de vaste commissie voor Economische Zaken, Tweede Kamer, 22054 nr. 143, 1 december 2008

⁷² Antwoorden op schriftelijke vragen van de vaste commissie voor Economische Zaken, Tweede Kamer, 22054 nr. 143, 1 december 2008

⁷³ Antwoorden op schriftelijke vragen van de vaste commissie voor Economische Zaken, Tweede Kamer, 22054 nr. 143, 1 december 2008

Doorvoer naar India			
30-01-'07	1 zending	Onderdelen vliegtuigmotoren (MIG)	
02-04-'07	3	Delen van militaire vliegtuigen	AN
18-06-'07	3	Delen van militaire vliegtuigen	
16-12-'07	124 kg.	Delen voor militaire vliegtuigen	VP
16-12-'07	247 kg.	Delen voor (scheeps-)motoren	
21-12-'07	18	Delen van helikoptermotoren AI-9V ser. 1	
28-12-'07	242 kg.	Delen van vliegtuigen	

AN= geannuleerd; VP= ad hoc vergunningplicht opgelegd

Omgekeerd wordt een zending uit India op weg naar Rusland in Nederland vergunningplicht opgelegd:

Doorvoer uit India			
13-07-'07	152	Onderdelen militaire vliegtuigen en helikopters	VP

Indonesië

Vanuit Polen komt op 5 juli 2007 een melding voor de doorvoer per schip vanuit Rotterdam naar Indonesië van een vracht wapens die bestaat uit een radarsysteem, 2 commandovoertuigen, 4 raketlanceersystemen, 12 stuks luchtdoelgeschut, een trainingssimulator en 42.241 stuks munitie , plus reservedelen.

Na een melding op 12 december vertrekken vanuit België via de Eemshaven, 781 stuks 90mm. munitie, naar Indonesië, mogelijk bestemd voor met dat kaliber geschut uitgeruste Scorpion tanks. Bij verschillende gelegenheden zijn in het verleden Scorpions ingezet tegen de eigen bevolking, onder meer bij studentenprotesten.⁷⁴

Israël

Net als in voorgaande jaren blijkt Israël grote hoeveelheden munitie(delen) vanuit de VS via Schiphol te ontvangen. In 2007 gaat het om 35 meldingen, waaronder niet minder dan 9 miljoen slaghoedjes, anderhalf miljoen 9mm patronen en 460 traangasgranaten. Daarnaast is er nog een vracht raketten en granaatwerpers die vanuit Estland via de haven van Rotterdam naar Israël verscheept wordt.⁷⁵

⁷⁴ <http://www.caat.org.uk/publications/countries/indonesia-1099.php>

⁷⁵ melding 3 juli

Doorvoer van VS via Schiphol naar Israël					
02-01-'07	460	Traangasgranaten	15-05-07	260	Ontstekers
04-01-'07	860.000	Slaghoedjes	15-05-'07	260	Ontstekers
04-01-'07	220.000	Slaghoedjes		600	Explosieven (ontstekers)
08-01-'07	34.560	Lichtspoorpatronen	01-06-'07	689	Explosieven (ontstekers)
22-01-'07	269	Ontstekers	29-06-'07	8.200	Slaghoedjes
07-02-'07	350.000	Slaghoedjes	06-07-'07	1.000	Patronen .357M
07-02-'07	6.250.000	Slaghoedjes	12-07-'07	600	Ontstekers
14-02-'07	1.500.000	Patronen 9 mm	12-07-'07	2.955	Patronen kal.37/38 en ontstekers
28-02-'07	34.560	Signaalpatronen	18-07-'07	4.460	Oefengranaten
15-03-'07	500.000	Slaghoedjes	23-07-'07	942 kg.	Tooling
28-03-'07	49.584	Ontstekers	02-08-'07	390	Zekeringen voor ontstekers
29-03-'07	2.637	Elektrische ontstekers	03-08-'07	800.000	Slaghoedjes
29-03-'07	340	Elektrische ontstekers	07-09-'07	200	Electr. Ontstekers/ontstekers
30-03-'07	30	Elektrische ontstekers	07-09-'07	100	Electr. Ontstekers
10-04-'07	34.471	Lichtkogels	10-10-'07	34.560	Lichtspoorpatronen
20-04-'07	14.080	Rookgranaten/patronen	23-10-'07	15.409	Lichtspoorpatronen
20-04-'07	461	Ontstekers	22-11-'07	3.080	Patronen, kal. 7.62 en .50
20-04-'07	62.000	Patronen (Impulse cartridge)			

Jordanië

Zeven zendingen met bestemming Jordanië worden in 2007 gemeld; vier uit Tsjechië, twee uit België en een uit Brazilië. In alle gevallen gaat het om vuurwapens of munitie daarvoor. De Belgisch-Jordaanse doorvoer is opmerkelijk vanwege een affaire waarbij in 1998 de Jordaanse special forces 100 P-90 pistoolmitrailleurs bestelde bij de Belgische fabrikant FN Herstal. Direct na levering werden de aanvalswapens echter doorverkocht aan een Zwitserse firma, die ze van vol naar semiautomatische wapens liet ombouwen door het Nederlandse wapenbedrijf J.F.Y., dat ongeveer twintig stuks als betaling mocht houden. Vier daarvan zijn aangetroffen bij de opzienbarende wapenvondst aan de Nachtwachtlaan in Amsterdam in september 1999⁷⁶; ook werden wapens uit die zending gebruikt bij gewapende overvallen in Frankrijk en België. Hoewel de zaak tot een schandaal in België leidde, heeft het land klaarblijkelijk het vertrouwen in de Jordanië-route niet geheel verloren. In 2006 verscheepte Maastricht al 386 Belgische (pistool)mitrailleurs en ruim een miljoen stuks bijbehorende 5.56mm munitie naar Jordanië⁷⁷; in 2007 vertrekken nog eens 432 mitrailleurs en een vracht van 1,7 miljoen patronen die kant uit.

⁷⁶ Marian Husken en Jos Slats, "Wapens van US Army en Jordanië in Amsterdam", Vrij Nederland, 22 januari 2000

⁷⁷ "Analyse Nederlandse wapenexportvergunningen 2006", p.22

Doorvoer naar Jordanië				
Datum	Hoeveelheid	Product	Herkomst	Via
31-05-2007	432	Pistoolmitrailleurs en delen en toebehoren	België	Schiphol
01-06-2007	1.685.600	Patronen 5,56	België	Maastricht
21-05-2007	15.516	Traangas-, Geluid-, Licht-, Rookgranaten, rubber kogels	Brazilië	Maastricht
19-01-2007	200.000	Hagel- en Kogelpatronen	Tsjechië	Maastricht
07-03-2007	200.000	Patronen 7,65/9mm/6,35	Tsjechië	Maastricht
21-03-2007	215.000	Patronen 9mm/7,65/7,62x25/6,35/.38Sp.	Tsjechië	Maastricht
23-04-2007	200.000	Patronen 9mm Luger/7,65/7,62x25	Tsjechië	Maastricht

Libanon

Vanuit Frankrijk komt een niet nader gespecificeerde “zending” granaatwerpers en bijbehorende granaten die via Schiphol naar Libanon vliegt.⁷⁸

Maleisië

Tsjechische en Spaanse munitie vertrekt via Rotterdam in grote hoeveelheden naar Maleisië: drie meldingen zijn goed voor in totaal bijna 4,5 miljoen patronen.⁷⁹ Het is onduidelijk of dit allemaal voor de Maleisische krijgsmacht is bestemd.

Nigeria

3.400 stuks 76mm en 99mm patronen uit België worden op 12 september aangemeld voor doorvervoer vanuit Rotterdam naar Nigeria.

Oman

Naast een omvangrijke wapenzending aan de marine van Oman (zie tabel 1.3 en 1.4) gaan er ook verschillende vrachten Britse en Duitse traangas-, rook- en signaalgranaten via Schiphol naar Oman ter ondersteuning van het meer dan beperkte democratische gehalte van het sultanaat.

31-08-2007	14500	Rook-/signaalgranaten	Duitsland
29-10-2007	10083	Rookgranaten en signaalmiddelen	Ver. Koninkrijk
29-11-2007	2330	Anti-oproermunitie traangas	Ver. Koninkrijk

Paraguay

2.228.000 patronen van verschillend kaliber (.38/.25/.22; melding 22 januari) volgen een enigszins merkwaardige route, vanuit de VS via de Rotterdamse haven naar Paraguay, dat berucht is vanwege slechte exportcontroles en daarmee geliefd transitland voor wapens en munitie.⁸⁰

⁷⁸ melding van 23 oktober 2007

⁷⁹ meldingen met nummer 27131506 van 25 juli; 27267513 van 20 september; en 27335780 van 22 oktober

⁸⁰ Zie bijvoorbeeld ook: Andy Webb-Vidal, “Lords of War – Running the arms trafficking industry“, Jane’s Intelligence Review, mei 2008

Peru

594.000 patronen uit Spanje (melding 3 augustus) gaan per schip via Rotterdam naar Peru.

Syrië

Opvallend is de melding op 12 oktober van een transport via Schiphol van “55.000 st. en 8.000m.” “HMX explosieven” vanuit Frankrijk naar Syrië. Economische Zaken meldt echter dat het om 55.000 ontstekers en 8.000 meter ontstekingskoord zou gaan bestemd voor de olie-industrie.⁸¹ HMX wordt daar inderdaad ook gebruikt bij het slaan van olieputten.

Niettemin is de goederenomschrijving in het vergunningoverzicht op z'n minst onduidelijk, gezien de term HMX gekoppeld aan de bestemming Syrië. Volgens Wikipedia kent HMX namelijk “vrijwel uitsluitend” militaire toepassingen, waaronder als ontsteker in kernwapens en als raketbrandstof.⁸² Hoogstwaarschijnlijk vond Economische Zaken het niet nodig de vergunning verder te onderzoeken, aangezien bondgenoot Frankrijk al een vergunning had afgegeven. Toch zou het de moeite waard zijn te weten welke garanties Frankrijk heeft gekregen omtrent het eindgebruik van de materialen.

Trinidad & Tobago

Nog zo'n weinig voor de hand liggende bestemming ontvangt uit België een miljoen 5.56mm patronen (melding 29 mei).

Turkije

Op 13 augustus komt een melding voor het transport van ruim 14 miljoen Amerikaanse slaghoedjes via Rotterdam naar Turkije. In 2007 is de strijd tussen het Turkse leger en Koerdische rebellen opnieuw opgelaaid. Juist om die reden baren grote zendingen munitieonderdelen zorgen. Waar bij directe exporten vanuit Nederland voor de Turkse land- en luchtmacht dergelijke ontwikkelingen zeer wel reden voor afwijzing van een vergunningsaanvraag zouden kunnen zijn⁸³, laat de overheid doorvoer afkomstig van bondgenoten als de VS geheel ongemoeid.

Verenigde Staten

Met 188 meldingen van wapendoorvoer naar de Verenigde Staten is dat een van de belangrijkste bestemmingen. Na schoning voor de eerder gemelde vrachten vanuit Afghanistan, Irak en Golfstaten en enkele relatief onbeduidende zendingen, illustreert het volgende overzicht de enorme vloed wapens en munitie die jaarlijks via Nederland naar de VS vervoerd wordt.⁸⁴ Uit de verstrekte vergunningoverzichten is niet op te maken welk deel voor militaire doelen is en welk deel voor de massale particuliere wapenmarkt. Omdat de VS een bondgenoot is vindt de Nederlandse regering het ook amper interessant wat daar vervolgens mee gebeurt. Dat ligt anders in bijvoorbeeld Mexico, waar de autoriteiten grote problemen ondervinden van de stroom vuurwapens vanuit de VS, die bijdraagt aan het vuurwapengeweld waar het land mee te kampen heeft. Op een recente bijeenkomst riepen Mexicaanse burgemeesters en andere hoogwaardigheidsbekleders de Amerikanen op om de vuurwapenhandel veel beter te controleren.⁸⁵

⁸¹ Correspondentie met auteur, 6 oktober 2008

⁸² <http://en.wikipedia.org/wiki/HMX>

⁸³ Zo was eerder, eind de jaren '90, een tijdlang sprake van een de facto embargo op dergelijke exportvergunningen, vanwege de toen in alle hevigheid woedende oorlog tussen het Turkse leger en Koerdische strijders; eerder had Nederland overigens wel de verkoop door het toenmalige Eurometaal van artilleriemunitie en de productieapparatuur daarvoor toegestaan.

⁸⁴ zie ook “Analyse Nederlandse wapenexportvergunningen 2006”, p.23-24

⁸⁵ Sandra Dibble, Governor of Baja decries arms flow, San Diego Union Tribune, 13 november 2008

Wapendoorvoer naar de VS

11.165 geweren en pistolen; 37.660 magazijnen (uit Bulgarije)
40 miljoen stuks vuurwapenmunitie, diverse kalibers (Bulgarije)
7,9 miljoen stuks vuurwapenmunitie, diverse kalibers (Bosnië-Herzegovina)
935.500 stuks vuurwapenmunitie, diverse kalibers (Israël)
38 duizend (machine)pistolen, (machine)geweren en delen daarvan (Polen)
9 vrachten kogelgeweren, lopen en wapenonderdelen (Portugal)
31 miljoen patronen, meest 7.62 x 39mm (Roemenië)
5.600 kogelgeweren, 120.000 magazijnen en 55.000 accessoires (Servië)
148 raketmotoren (Noorwegen)
2,7 miljoen patronen, kaliber .50 (Noorwegen)
38.510 kg. uiteenlopende soorten explosieven (Noorwegen)
53,7 miljoen stuks munitie van verschillend kaliber (Spanje)
2,4 miljoen patronen (Tsjechië)
>125.000 kg. uiteenlopende soorten explosieven (Zweden)

4. Internationale materieelprojecten

De Nederlandse wapenindustrie is in grote mate afhankelijk van de productie van componenten voor grote in het buitenland geproduceerde wapensystemen. Dit is vooral het geval in de vliegtuigbouw en in mindere mate ook voor landvoertuigen. In het kader van zogenaamde compensatieovereenkomsten zijn bedrijven betrokken bij de productie van wapens die zowel voor de Nederlandse krijgsmacht, maar ook voor buitenlandse legers geproduceerd worden. Bij de analyse van exportvergunningen blijkt dat voor vergunningen voor dergelijke componenten voor een Amerikaanse fabrikant als bestemming doorgaans alleen de VS gemeld wordt. In het geval van componentenleveranties aan Europese producenten wordt met meer regelmaat onderscheid gemaakt naar verschillende eindbestemmingen voor hetzelfde product.

Juist om die reden vinden wij de recente ontwikkelingen rond de vereenvoudiging van exportregels voor intra-EU wapenorders een bijzonder slechte ontwikkeling.⁸⁶ Het gevaar is levensgroot dat met het feitelijk wegvallen van de binnengrenzen voor wapenexporten het zicht op de uiteindelijke bestemming verder afneemt. Niet alleen wordt daarmee een stap terug gedaan op het gebied van transparantie rond wapenexporten – waar juist de afgelopen jaren veel winst was geboekt – het gevaar bestaat nu dat eventuele meldingen van wederexporten door een Europese partner niet of pas in een heel laat stadium bekend worden. Daarmee zou door Nederland (en andere EU partners) een belangrijk deel van de exportcontrole uit handen worden gegeven, net als nu het geval is met exporten naar de VS.

Er zijn in 2007 minder dan in voorgaande jaren opvallende zaken op te merken met betrekking tot uitvoervergunningen voor onderdelen voor diverse wapensystemen, voor zover dit uit de vaak summierere goederenomschrijvingen valt op te maken. Veel vergunningen zijn onduidelijk met omschrijvingen als “delen van pantservoertuigen” of “onderdelen voor gevechtsvliegtuigen”. De transparantie op dit punt blijft tekort schieten.

Net als in eerdere jaren zijn uitvoervergunningen voor onderdelen van de **Joint Strike Fighter** afgegeven. Als de grootte daarvan maatgevend is voor de orderstroom is het niet best gesteld met de Nederlandse betrokkenheid. Het gaat om een zending onderdelen naar de Verenigde Staten (ruim 1 miljoen euro) en een naar “EU-landen” (bijna 0,6 miljoen euro).

Onderdelen ten behoeve van **F16** gevechtsvliegtuigen en **Apache** gevechtshelikopters zijn samen goed voor 17 uitvoervergunningen (vergunningen worden geregeld gecombineerd voor beide toestellen afgegeven). Bestemmingen zijn met name diverse EU- en Navo-landen, daarnaast gaan er F16-onderdelen naar Singapore en delen van F16 landingsgestellen via Singapore naar Indonesië. Veruit de grootste vergunningen zijn voor Apache onderdelen naar de VS (ruim 13 miljoen euro) en voor delen van zowel F16's als Apaches naar niet nader genoemde Navo-landen, met een waarde van ruim 11 miljoen euro (zie ook tabel 1.4).

In al deze voor de VS afgegeven vergunningen is doorlevering aan een derde land zeker niet uitgesloten. Met zogenaamde International Import Certificates (IIC) staat Nederland de VS toe zelf over het eindgebruik te beslissen. Dat Nederland daarmee het eigen wapenexportbeleid buiten spel plaatst is vanuit politiek oogpunt wel zo praktisch wanneer het om potentieel gevoelige eindbestemmingen kan gaan, zoals bijvoorbeeld in het geval van recente orders uit Israël, Pakistan, Taiwan of Turkije. Vanuit het oogpunt van wapenexportcontrole is dat uiteraard een bijzonder ongewenste en daarmee zorgelijke situatie.

⁸⁶ Zie ook onze *policy briefing* op http://www.stopwapenhandel.org/projecten/Europa/artikelenEU/policy_paper_interne_markt.html

Voor de **NH-90** transporthelikopter werden in 2007 drie uitvoervergunningen afgegeven, waarvan de belangrijkste ter waarde van 15 miljoen euro voor onderdelen naar EU-landen en een andere voor onderdelen naar "EU/NAVOplus" landen voor bijna 1,5 miljoen euro. Stork is partner in het NH-90 project. Met ongeveer 16,5 miljoen euro aan vergunningen is sprake van een beduidend lagere uitvoer dan in 2005 (negen vergunningen, 73 miljoen euro) en 2006 (zes vergunningen, 83 miljoen euro). De Nederlandse marine maakte op 10 augustus 2007 een eerste testvlucht met een NH-90.⁸⁷ Andere klanten zijn een groot aantal Europese landen plus Australië, Nieuw-Zeeland en Oman. Saoedi-Arabië is een serieuze kandidaat voor 64 toestellen.

Er werden drie vergunningen afgegeven voor onderdelen voor **Tiger** gevechtshelikopters, samen goed voor maar liefst 61,5 miljoen euro. Ook hier is Stork Aerospace de waarschijnlijke leverancier; het bouwt de motorkap voor de helikopter.⁸⁸ De vergunning voor levering aan Duitsland, Frankrijk en Italië van 60 miljoen euro was de op twee na grootste van 2007. Halverwege 2006 plaatste Saoedi-Arabië bij Frankrijk een grote wapenorder, die ondermeer zou bestaan uit 12 Tiger helikopters (geschatte waarde 1 miljard euro).⁸⁹

Een grote vergunning voor onderdelen met (formele) bestemming VS ter waarde van ruim 10 miljoen euro is voor het **C-17 Globemaster** transportvliegtuig van Boeing. Stork levert voor de C-17 laadkleppen en deuren.⁹⁰ Een recente klant is Golfstaat Qatar.

De uitvoer van onderdelen voor **Leopard II** tanks was in 2007 goed voor 62, meest relatief kleine vergunningen met een waarde van maximaal een half miljoen euro. Net als in voorgaande jaren waren Duitsland, Griekenland en Spanje de bestemmingen.

Werden in 2006 nog 40 vergunningen afgegeven voor de uitvoer van onderdelen voor **Fennek** verkenningsvoertuigen, in 2007 ging het nog maar om 23. Wel waren de bedragen iets hoger, hoewel nog altijd maximaal ruim 50.000 euro per vergunning.

Aan Zwitserland werden delen van **Piranha** pantservoertuigen geleverd, 7 vergunningen van steeds maximaal enkele duizenden euro's. Het bedrijf Mowag, onderdeel van de Amerikaanse wapengigant General Dynamics, leverde Piranha's aan ondermeer Botswana, Ghana en Turkije.⁹¹

Voor de uitvoer van onderdelen voor een ander type pantservoertuig, de **M113**, werden in 2007 vergunningen afgegeven voor Spanje (6 stuks, samen ruim 330.000 euro), Duitsland (2, samen ruim 45.000 euro), Litouwen (1 voor 15.445 euro) en meest opvallend: Irak (1 ter waarde van 6.842 euro).

Er werden in 2007 25 uitvoervergunningen afgegeven voor onderdelen van de **PzH2000** houwitser. Deze gingen allemaal naar Duitsland, met uitzondering van de grootste vergunning, ruim 18 miljoen euro (de op vijf na grootste wapenexportvergunning van 2007) die via Duitsland Nederland weer als eindbestemming had. Alle overige vergunningen hadden een waarde van maximaal ruim een half miljoen euro, de meeste enkele tientallen tot tienduizenden euro's elk.

⁸⁷ NHIndustries, First flight of Royal Netherlands Navy NH90 NF, 10 August 2007

⁸⁸ www.storkaerospace.com/eCache/DEF/5/772.html

⁸⁹ www.defenseindustrydaily.com/the-2006-saudi-shopping-spree-more-helicopters-from-eurocopter-02461/

⁹⁰ vergunning van 1 juni; zie ook <http://www.storkaerospace.com/eCache/DEF/5/802.html>

⁹¹ en.wikipedia.org/wiki/Mowag_Piranha

5. Dual-Use

Naast militaire goederen rust ook op de uitvoer van zogenaamde dual-use goederen vergunningplicht.⁹² In 2007 ging het om 408 vergunningen, waarvan 67 tijdelijke (bijv. voor reparaties of demonstratiedoeleinden). Bij deze goederen, met zowel civiele als militaire toepassingen, is in de Nederlandse context vooral de uitvoer van nucleaire en chemische stoffen (bruikbaar voor de productie van massavernietigingswapens) van belang, alsook de uitvoer van onderdelen voor nachtzichtapparatuur die, naast civiel gebruik, wereldwijd aftrek vinden bij leger, politie en veiligheidsdiensten. Hieronder zullen opmerkelijke in 2007 verleende exportvergunningen voor optische apparatuur en chemische dual-use goederen aan bod komen.

Nachtzichtapparatuur

Datum	Opgegeven gebruik	Eindbestemming	Waarde (€)
02-05-'07	Tbv militair gebruik	Pakistan via Frankrijk	19.900.400
19-06-'07	Surveillance en beveiligingsdoeleinden (vliegvelden en havens - civiel)	China	4.205.000
09-07-'07	Tbv civiel gebruik	Rusland	2.300.000
25-06-'07	Tbv militair gebruik	Zweden via Israël	821.700
11-10-'07	Nachtzichtsysteem tbv kustwacht	Zuid-Korea	747.059
11-07-'07	Surveillance en beveiligingsdoeleinden (grensbewaking - militair)	Pakistan	540.015
20-11-'07	Nachtzichtsysteem tbv defensie	Zuid Korea via Frankrijk	501.266
12-11-'07	Tbv de jacht	Rusland	400.000
06-07-'07	Tbv de jacht	Rusland	350.000
19-06-'07	Surveillance en beveiligingsdoeleinden (vliegvelden en havens - civiel)	China	342.000
21-02-'07	Tbv de jacht	Rusland	300.000
31-08-'07	Surveillance en beveiligingsdoeleinden (vliegvelden en werven - civiel)	China	292.200
13-11-'07	Nachtzichtsysteem tbv defensie	Zuid-Korea	259.720
25-06-'07	Testen	Taiwan	254.016
11-10-'07	Surveillance en beveiligingsdoeleinden (werven en luchthavens - civiel)	China	209.000
05-03-'07	Tbv opsporen van lekkages in elektriciteitscentrales	China	204.000
03-07-'07	Tbv militair gebruik	Singapore	176.100
18-12-'07	Reparatie en onderhoud	Zuid-Afrika	153.150
18-07-'07	Nachtzichtsysteem tbv defensie	Nederland via Israël	147.315
05-02-'07	Nachtzichtsysteem tbv defensie	Brazilië via Israël	107.625
20-09-'07	Tbv de jacht	Rusland	100.000
19-09-'07	Nachtzichtsysteem tbv boswachterij (civiel)	China	100.000

⁹² Opvallend genoeg vallen ze buiten de regelingen ten aanzien van doorvoer.

Tabel 5.2: Exportvergunningen voor "camera's" ('definitieve', nieuwe vergunningen vanaf 100.000 euro)

Datum	Opgegeven gebruik	Eindbestemming	Waarde (€)
8-10-'07	Tbv militair gebruik	Zuid-Korea	576.747
17-4-'07	Wetenschappelijk onderzoek	Singapore	141.189
4-12-'07	Surveillance en beveiligingsdoeleinden (Olympische Spelen 2008)	China	133.377
14-11-'07	Surveillance en beveiligingsdoeleinden (landsgrenzen)	Hongkong	130.209

In 2007 zijn 157 (waarvan 58 tijdelijke) vergunningen afgegeven voor optische apparatuur. Het merendeel is voor zogenaamde beeldversterkerbuizen – het hart van een nachtkijker. Een belangrijk deel van de export op dit gebied is bestemd voor de militaire markt. Vanwege het dual-use label erop vallen die verkopen echter buiten de cijfers van de Nederlandse wapenexport.

Pakistan: De belangrijkste nachtzichtvergunningen in 2007 zijn voor exporten naar Pakistan. Met twee vergunningen ter waarde van in totaal ruim 20 miljoen euro is dit een van de grootste militaire nachtzichtorders in jaren.⁹³ Deze – "enkele duizenden" – beeldversterkerbuizen zijn bestemd voor inbouw in observatiekijkers, die een Amerikaanse fabrikant voor de Pakistaanse infanterie levert.⁹⁴ De Nederlandse regering en sommige politieke partijen hebben dergelijke handel aangemoedigd vanwege de steun die het zou geven aan de beveiliging van de poreuze grens tussen Pakistan en Afghanistan, en daarmee de ISAF operaties ten goede zou komen.⁹⁵ De wens blijkt hier de vader van de gedachte. Zeer recent zijn de spanningen juist tussen Amerikaanse en Pakistaanse troepen opgelopen door grensoverschrijdende acties van Amerikaanse troepen vanuit Afghanistan, waarbij onder meer Amerikaanse helikopters door Pakistan zouden zijn beschoten.⁹⁶ Ook zijn onlangs berichten verschenen over (hernieuwde) samenwerking tussen Pakistaanse legereenheden en Taliban strijders.⁹⁷ De bewapening van het extreem instabiele Pakistan is mede daarom onverstandig. In het Amerikaanse parlement is dit jaar rumoer ontstaan over de grote sommen militaire hulp en wapens die de VS al jaren aan Pakistan leveren.

De vraag blijft verder hoe deze vergunningen zich verhouden met het beleid geen materieel te leveren dat in Kasjmir ingezet kan worden. Het lijkt onwaarschijnlijk dat garanties zijn gevraagd, laat staan gekregen, dat de nachtzichtapparatuur niet daar gebruikt zou worden door Pakistan. De regering acht inzet in Kasjmir ook "niet waarschijnlijk", aangezien de bestandslijn aan beide

⁹³ Door onduidelijke weergave van de afgegeven vergunningen komt drie keer de feitelijk zelfde vergunning voor in de maandoverzichten, te weten op 2 mei, 26 en 28 juni. Uit antwoorden op Kamervragen blijkt dat de laatste twee wijzigingen op de oorspronkelijke vergunning betreffen. Uit de overzichten wordt dat niet duidelijk, aangezien – in tegenstelling tot de militaire goederen – een dergelijke rubriek niet is opgenomen. (zie: Antwoorden op schriftelijke vragen van de vaste commissie voor Economische Zaken, Tweede Kamer, 22054 nr. 143, 1 december 2008)

⁹⁴ Antwoorden op schriftelijke vragen van de vaste commissie voor Economische Zaken, Tweede Kamer, 22054 nr. 143, 1 december 2008

⁹⁵ De tekst van het verslag van het algemeen overleg wapenexportbeleid van 20 december 2007 (22054 nr. 136) luidt: "De Kamer heeft bijvoorbeeld bij de uitzending van Nederlandse militairen naar Afghanistan gevraagd om, gelet op de noodzaak om de Taliban en het terrorisme in de grensstreek tussen Pakistan en Afghanistan afdoende te kunnen bestrijden, een exportvergunning af te geven voor nachtzichtkijkers voor het Pakistaanse leger. Er waren zelfs fracties die er een pleidooi voor hielden dat Nederland die gratis ter beschikking zou stellen. Er kan dus niet zo maar worden gezegd: er mogen geen wapens naar een land als Pakistan gaan."

⁹⁶ Eric Schmitt, "Pakistani and American Troops Exchange Fire", The New York Times, 26 september 2008; "Pakistani beschieten helikopters VS", De Volkskrant, 26 september 2008

⁹⁷ Sean D. Naylor, "Pakistani Forces Helped Taliban in 2007: U.S. Lt. Col.", Defense News, 22 september 2008

kanten “reeds uitermate goed bewaakt” zou zijn.⁹⁸ Kort na de aanslagen van eind november in Mumbai, berichtten diverse media echter Pakistaanse troepenversterkingen op verschillende plaatsen langs de Indiaas-Pakistaanse grens, waaronder de bestandslijn in Kasjmir.⁹⁹

Het wapenexportbeleid ten aanzien van zowel India als Pakistan volgt wat dat betreft de afgelopen tien jaar een twijfelachtig spoor. Verslechteren de verhoudingen ernstig dan wordt de drempel tijdelijk hoger gelegd, lijkt er sprake van enige ontspanning dan ziet de regering nog maar weinig reden de export aan banden te leggen.

Verder illustreert deze grote militaire order het belang van integratie van dual-use vergunningen met een militaire bestemming in de door de regering gepubliceerde jaarrapportage wapenexportbeleid.

In september 2008 kondigde Photonis Night Vision – de nieuwe naam van oud-Delft Instruments dochter DEP - nog een order aan voor beeldversterkerbuizen van de Amerikaanse overheid ter waarde van 40 miljoen euro.¹⁰⁰ Datzelfde Photonis stond overigens van 24-28 november 2008 met een stand vertegenwoordigd op de wapenbeurs IDEAS in Karachi, Pakistan.

China: Ondanks een Europees wapenembargo koopt China al jaren op grote schaal Nederlandse nachtzichtapparatuur. Exportvergunningen voor China bedragen in 2007 bijna 6 miljoen euro (2006: ruim 8 miljoen). Een deel daarvan is voor een duidelijk militaire bestemming (grensbewaking Hong Kong), het gros gaat op papier onder de parapluterm “surveillance en beveiligingsdoeleinden” naar allerhande op het eerste gezicht onverdacht lijkende bestemmingen zoals de Olympische Spelen en de boswachterij. Duidelijk is dat Nederland geen enkele mogelijkheid heeft te controleren of die civiele bestemmingen inderdaad ook de eindgebruikers van de nachtzichtapparatuur zijn, cq. blijven.

Rusland: De Nederlandse regering heeft geen moeite met nachtzichtapparatuur naar Rusland. Ook hier is het de vraag welk zicht Nederland heeft op het eindgebruik, zowel binnen Rusland, als wat betreft de kans op doorverkoop aan derde landen. De Nederlandse nachtzichtproducent Photonis DEP was de afgelopen jaren met een stand te vinden op de Russische Interpolitex wapenbeurs in Moskou, vooral gericht op antiterreur en staatsveiligheid.¹⁰¹ Niettemin blijft de regering ervan overtuigd dat het gebruik beperkt blijft tot jacht en beveiliging.¹⁰²

Vorig jaar schreef het kabinet daarover: “In het geval van Rusland gaven de eindgebruikersverklaringen duidelijk aan dat het om de integratie van de beeldversterkerbuizen in apparatuur voor civiel gebruik ging. Doorgaans gaat het bij zulke apparatuur om toepassingen voor de jacht of voor beveiligingsdoeleinden. Er zijn van Nederlandse zijde geen nadere voorwaarden gesteld aan de locatie binnen de Russische Federatie waar gejaagd mag worden of beveiligingscamera’s geplaatst mogen worden met gebruikmaking van de apparatuur voorzien van uit Nederland afkomstige beeldversterkerbuizen. Vanzelfsprekend vormt het risico op gebruik van de goederen in Tsjetsjenië een belangrijke afwegingsgrond bij de beoordeling van aanvragen voor de uitvoer van militaire goederen naar Rusland. In het onderhavige geval was evenwel geen reden om een dergelijk gebruik te veronderstellen.”¹⁰³

Chemicaliën

⁹⁸ Antwoorden op schriftelijke vragen van de vaste commissie voor Economische Zaken, Tweede Kamer, 22054 nr. 143, 1 december 2008

⁹⁹ Usman Ansari, In Pakistan, Little Fear of Hostilities, Defense News online, 8 december 2008

¹⁰⁰ Persbericht van 1 september 2008, zie: www.photonis.com/nightvision/news/contract_of_us_government

¹⁰¹ www.photonis.com/holding/events/interpolitex_moscow_russia

¹⁰² zie antwoord op vraag 26 in Tweede Kamer, vergaderjaar 2006–2007, 22 054 en 26 231, nr. 117 (11 april 2007)

¹⁰³ Vraag 26 in Lijst van vragen en antwoorden, Tweede Kamer, 22054 nr. 117, 11 april 2007.

Nederland is van oudsher een belangrijk handelsland op het gebied van chemische stoffen. Voor een deel daarvan geldt bij uitvoer een vergunningplicht, vanwege het risico dat zij gebruikt kunnen worden in de productie van gifgas. Hoewel deze stoffen ook tal van geheel legitieme civiele toepassingen hebben, vindt de Campagne tegen Wapenhandel dat Nederland de export van dergelijke stoffen naar niet-verdragsstaten zou moeten weigeren. Hoewel het Verdrag dit niet verplicht zou Nederland, juist als gastland van de verdragsorganisatie OPCW, hierin een voortrekkersrol moeten vervullen. Momenteel verleent Nederland nog dergelijke vergunningen voor Egypte, Israël en Taiwan, die geen van allen het verdrag geratificeerd hebben.¹⁰⁴ Vooral de stoffen fosforpentachloride, fosforoxychloride en fosfortrichloride gelden als proliferatiegevoelig. Gezien zowel vermoedens dat betreffende landen een chemisch wapenprogramma hebben, als het ontbreken van afdoende controlemogelijkheden ter plekke, valt moeilijk te begrijpen waarom Nederland vergunningen toekent zolang deze staten het chemische wapenverdrag niet geratificeerd hebben.

Datum	Omschrijving goederen	Opgegeven gebruik	Eindbestemming	Waarde (€)
25-07-'07	Fosforpentachloride	Vervaardiging van geneesmiddelen	Egypte	629.625
05-06-'07	Fosforpentasulfide	Vervaardiging van pesticiden	Egypte	204.316
30-01-'07	Fosforoxychloride	Vervaardiging smaak- en geurstoffen en agro-chemicaliën	Israël	257.621
08-03-'07	Ammoniumbifluoride	Etsen en activeren van metalen	Israël	6.280
20-08-'07	Waterstoffluoride	Vervaardiging van microchips	Israël	24.428
22-08-'07	Fosforoxychloride	Onderzoek en ontwikkeling	Israël	950
7-2-'07	Fosforoxychloride	Vervaardiging van cosmetica	Taiwan	11.815
19-4-'07	Trimethylindium	Onderzoek en ontwikkeling	Taiwan	71.500
20-4-'07	Fosfortrichloride	Vervaardiging van fosfieten en anti-oxidanten	Taiwan	1.066.952
23-4-'07	Fosfortrichloride	Vervaardiging van fosfieten en anti-oxidanten	Taiwan	1.437.818
3-5-'07	Fosfortrichloride	Vervaardiging van de brandvertragers	Taiwan	910.259
13-6-'07	Fosfortrichloride	Vervaardiging van brandvertragers	Taiwan	230.743
31-7-'07	Fosforoxychloride	Vervaardiging van brandvertragers	Taiwan	800.000
31-7-'07	Fosfortrichloride	Vervaardiging van brandvertragers	Taiwan	170.497
31-7-'07	Fosforpentachloride	Vervaardiging van lithiumhexafluorofosfaat	Taiwan	563.380
5-9-'07	Fosforoxychloride	Vervaardiging van brandvertragers	Taiwan	49.929
6-11-'07	Fosfortrichloride	Vervaardiging van fosfieten	Taiwan	1.251.983

¹⁰⁴ Israël heeft wel getekend, maar nooit geratificeerd en is daarmee dus ook geen lidstaat.

6. Overige opmerkelijke export

Kleine wapens

Hoewel Nederland grote vrachten vuurwapens en delen daarvoor doorvoert (zie paragraaf 3), speelt het geen rol als producent van vuurwapens. Wel wordt er op (doorgaans) beperkte schaal in gehandeld. Een van de opvallendste en grootste vergunningen in die categorie in 2007 was voor de uitvoer naar Duitsland van een onbekend aantal Vietnamese pistolen ter waarde van zestigduizend euro.¹⁰⁵

Overige vergunningen voor de uitvoer van kleine wapens gaan vooral naar landen binnen de EU, met name Duitsland. Uitzonderingen zijn Egypte, Namibië, Tanzania, Turkije en Zuid-Afrika. Een soortgelijke vergunningaanvraag voor Tanzania werd in 2006 nog geweigerd. Vooral bij de vergunningen voor Zuid-Afrika, waar vuurwapengeweld aan de orde van de dag is, kunnen vraagtekens gezet worden.¹⁰⁶ Uit de vergunningenoverzichten wordt niet duidelijk of de vergunningen al dan niet voor particulier gebruik zijn.

Technologievergunningen

Onder post ML 22 valt de overdracht van technologie. De meeste vergunningen hebben te maken met technologie voor radar- en vuurleidingssystemen, met twee opvallende uitzonderingen. Een geval betreft de overdracht van maritieme munitietechnologie t.w.v. 2,5 miljoen euro aan Italië.¹⁰⁷ Een aantal jaren geleden ging munitiefabriek de Kruithoorn in Den Bosch failliet, die voor de Goalkeeper munitie produceerde; mogelijk dat een deel van die technologie nu wordt verkocht aan een Italiaanse branchegenoot.

Ook opvallend is een vergunning t.w.v. 43 duizend euro voor “delen en technologie t.b.v. onbemande vliegtuigen”, verkocht aan de VS.¹⁰⁸ Na 11 september 2001 heeft vooral in de VS de ontwikkeling van allerhande *remotely controlled* wapensystemen een grote vlucht genomen, inclusief met raketten uitgeruste varianten die inmiddels volledig zijn geïntegreerd in de Amerikaanse operaties in Irak, Afghanistan en Pakistan. Aangezien bij die bombardementen van vermeende Al Qaeda of Taliban posities niet zelden de nodige burgerslachtoffers vallen, groeit ook de kritiek op deze manier van oorlog voeren per afstandsbediening.

Afgewezen vergunningaanvragen

Net als in 2006 werden twintig vergunningaanvragen afgewezen.¹⁰⁹

Tot de afgewezen bestemmingen behoren acht aanvragen voor de uitvoer van wapens naar **Iran**, waarvan zeven door een Nederlandse handelaar voor onderdelen voor F-4 gevechtsvliegtuigen voor de Iraanse luchtmacht. De andere geweigerde vergunning is voor de uitvoer van vizieren naar een Iraans bedrijf, Did Afarin Aria Co. Sinds het Gemeenschappelijk Standpunt van de EU van 23 april 2007 rust echter een wapenembargo op Iran en dus werden de vergunningaanvragen in juli en september afgewezen.

In dit verband is het interessant wat er gaat gebeuren in de zaak tegen Aviation Services International en diens eigenaren, die in 2007 door de Amerikaanse justitie werden aangeklaagd.¹¹⁰

Zij zouden in 2006 vliegtuigonderdelen bij Amerikaanse bedrijven gekocht hebben en deze in

¹⁰⁵ Vergunning 27241913 van 7 september

¹⁰⁶ <http://www.gca.org.za/MaterialsAndResources/Statistics/tabid/1134/language/en-US/Default.aspx>

¹⁰⁷ Vergunning 26758742 van 17 januari, op 9 maart vervangen door vergunning 26863023

¹⁰⁸ Vergunning 26766494 van 17 januari

¹⁰⁹ Zie Bijlage 4 “Het Nederlandse wapenexportbeleid in 2007”, Ministeries van Economische Zaken en Buitenlandse Zaken, 12 september 2007

¹¹⁰ Eric Hesen, VS: Illegale handel met Iran; Nederlands bedrijf zou handelsembargo schenden, Wereldomroep, 19 september 2007

weerwil van Amerikaanse sanctiebepalingen via Nederlands grondgebied naar Iran hebben verscheept, mede via valsheid in geschrifte.¹¹¹ Onduidelijk is nog in hoeverre de Nederlandse autoriteiten weet hebben gehad van de betwiste handel. Volgens directeur Kraaijpoel overlegde hij elke transactie met de Nederlandse autoriteiten. Bovendien leveren volgens Kraaijpoel nog een heleboel andere Nederlandse bedrijven op dezelfde wijze aan Iraanse bedrijven.¹¹²

Vier aanvragen voor **Israël**, drie voor **Suriname** en twee voor **Georgië** werden ook afgewezen, net als elk een voor **China, Filippijnen en Vietnam**. In het geval van Israël ging het om drie potentiële orders van de Israëlische krijgsmacht (helikopteronderdelen, satellietcommunicatie en infrarood camera's) en een van het bedrijf El-Op. De drie Surinaamse afwijzingen betroffen (onderdelen van) pistolen voor een particulier.

In het geval van Georgië is interessant te melden dat bij hoge uitzondering criterium 8 als weigergrond is gebruikt: "de verenigbaarheid van de wapenexporten met het technische en economische vermogen van het ontvangende land, rekening houdend met de wenselijkheid dat staten met een zo gering mogelijk beslag op mensen en economische middelen voor bewapening, in hun legitieme veiligheids- en defensiebehoeften voorzien." Het ging hier om een aanvraag voor radaruurleidingsystemen voor de kustwacht. Opmerkelijk is vooral dat dit criterium in andere gevallen, waar het veel eerder een heikel punt lijkt - zoals bijvoorbeeld in het geval van recente grote wapenorders uit Indonesië - geen enkel beletsel voor vergunningverlening is.¹¹³ In dit geval zouden sterk stijgende defensieuitgaven, in combinatie met een falend armoedebeleid medebepalend voor afwijzing op basis van criterium 8 zijn geweest.¹¹⁴

Landen waarvoor in 2006 nog vergunningen werden geweigerd - India, Indonesië, Taiwan en Thailand - kregen in 2007 alle aanvragen goedgekeurd. Het valt moeilijk in te zien wat veranderd is in de situatie in genoemde landen, dat in 2007 vergunningaanvragen niet op problemen stuiten. Ook werd pas bekend dat van de acht consultaties die in 2007 met andere EU partners plaatsvonden naar aanleiding van eerdere afwijzingen van vergunningaanvragen, in twee gevallen - eenmaal door Nederland, eenmaal door het andere land - uiteindelijk toch besloten is tot vergunningverlening over te gaan, omdat betreffende vergunningaanvragen niet als 'essentially identical' beschouwd werden.¹¹⁵

Vergunningen voor financieel verkeer

In tegenstelling tot voorgaande jaren zijn in 2007 geen vergunningen voor financieel verkeer van militaire goederen afgegeven. Dergelijke vergunningen zijn nodig wanneer een Nederlandse ingezetene een financiële handeling verricht met betrekking tot militaire goederen die zich buiten de EU bevinden, of binnen de EU buiten het vrije verkeer.¹¹⁶ De vraag is ook welke mogelijkheden Nederlandse autoriteiten gebruiken om dergelijk financieel verkeer te controleren, inclusief de naleving van wet- en regelgeving.

¹¹¹ Merijn Rengers, VS verdenken bedrijf van omzeilen wapenembargo, Volkskrant, 20 september 2007

¹¹² Eric Hesen, VS: Illegale handel met Iran; Nederlands bedrijf zou handelsembargo schenden, Wereldomroep, 19 september 2007

¹¹³ Zie ook de factsheet Wapenexport en duurzame ontwikkeling (Wendela de Vries en Frank Slijper, CtW, september 2008)

¹¹⁴ Antwoorden op schriftelijke vragen van de vaste commissie voor Economische Zaken, Tweede Kamer, 22054 nr. 143, 1 december 2008

¹¹⁵ Antwoorden op schriftelijke vragen van de vaste commissie voor Economische Zaken, Tweede Kamer, 22054 nr. 143, 1 december 2008

¹¹⁶ Ministerie van Economische Zaken, Handboek strategische goederen, 2006

Vergunningvrije export met militaire bestemming

Geheel buiten de overzichten van vergunningen blijft de export van goederen die weliswaar een militaire bestemming hebben maar die niet voorkomen op de lijst Strategische Goederen – die maatgevend is voor het bepalen van de vergunningplicht. In dat verband vallen vooral een aantal leveranties van kleine marineschepen op waarvoor geen vergunning nodig is, omdat bewapening of andere specifiek militaire kenmerken ontbreken. Zo verkocht Damen Shipyards sinds 2004 schepen aan de krijgsmachten van Albanië, Barbados, Colombia, de Dominicaanse Republiek, Jamaica, Thailand en Zuid-Afrika, zonder dat daarvoor een vergunning nodig was.

De enige uitzondering vormt een vergunning uit 2002 voor een leverantie aan Saoedi-Arabië; daarvoor werd wel een vergunning aangevraagd, en verleend.

In het geval van de uitvoer van het bij scheepswerf De Merwede gebouwde marineschip de Canterbury, via Australië en met eindbestemming Nieuw-Zeeland, meldde de regering vorig jaar dat een onderzoek moest uitwijzen of daarvoor geen vergunning nodig was geweest. Naar nu blijkt is De Merwede inderdaad in gebreke gebleven en heeft de douane proces-verbaal opgemaakt en de zaak vervolgens aan het Openbaar Ministerie overgedragen.¹¹⁷

¹¹⁷ Antwoorden op schriftelijke vragen van de vaste commissie voor Economische Zaken, Tweede Kamer, 22054 nr. 143, 1 december 2008

7. Conclusies en aanbevelingen

Nederland blijft onverminderd behoren tot 's werelds grootste wapenexporteurs; over een periode van vijf jaar bekleedt Nederland de zesde plaats.

De drie belangrijkste bestemmingen van de Nederlandse wapenexport in 2007 zijn Denemarken (171 miljoen euro), de Verenigde Staten (122 miljoen) en Oman (101 miljoen). Vooral Oman valt in dat rijtje op; niet eerder kocht het zoveel Nederlands militair materieel. In het geval van de VS gaat het in veel gevallen om de export van componenten voor bijvoorbeeld Apache gevechtshelikopters en F16 jachtvliegtuigen; de daadwerkelijke eindbestemming daarvan kunnen heel goed derde landen zijn, Nederland heeft daar geen controle op.

India is goed voor vergunningen ter waarde van 22 miljoen euro, voor vooral radarapparatuur.

Net als Pakistan is het bijna tien jaar na de kernproeven weer een van de belangrijkste Nederlandse wapenexportbestemmingen. Pakistan kocht voor ruim 20 miljoen euro nachtzichtapparatuur; omdat die als dual-use te boek staat rekent de regering dat niet als wapenexport. Het geeft te denken dat de uiterst instabiele situatie in Pakistan geen beletsel is voor grote militaire orders.

Verder blijft Egypte een belangrijke afnemer, dit jaar goed voor 15 miljoen euro. Ook vallen Chili, Japan, Saoedi-Arabië en Thailand op met waarden van meer dan vijf miljoen euro.

Op het gebied van de doorvoer vallen grote hoeveelheden op die vanuit de Verenigde Staten via Schiphol naar Israël worden verscheept. Omgekeerd gaan er duizelingwekkende hoeveelheden vuurwapens, onderdelen en munitie, afkomstig uit tal van landen, via Nederland naar de VS. Nieuw is het tweerichtingsverkeer via Schiphol dat verband houdt met de oorlogen in Afghanistan en Irak. Niet eerder werden dergelijke transporten via Nederland gemeld.

Niet alleen in het geval van Israël, ook bij doorvoer naar onder meer Algerije, Egypte, Equatoriaal-Guinea, Indonesië, Paraguay en Turkije blijkt de noodzaak van extra controle door de Nederlandse overheid. Waar dergelijke bestemmingen voor directe export op zijn minst gevoelig zouden liggen, legt Nederland in het geval van doorvoer de wapenvrachten geen strobreed in weg.

De Campagne tegen Wapenhandel doet de volgende aanbevelingen:

Export van militaire goederen

- Nederland moet bij exporteurs strenger controleren op hun plicht de uiteindelijke bestemming van de te leveren onderdelen in de vergunningaanvraag te vermelden. Vooral bij exporten naar de VS van componenten blijft dit bijna stelselmatig achterwege. Te gemakkelijk kunnen exporteurs nu hun toevlucht zoeken in Internationale Import Certificaten, om zo melding van de eindbestemming te vermijden.

- Nederland moet bij de discussies over de versoepeling van de vergunningplicht binnen de EU voor wapenexporten vasthouden aan de huidige Nederlandse systematiek. De regering heeft zelf al aangegeven dat kostenargumenten in de Nederlandse praktijk geen rol van betekenis spelen. De huidige voorstellen betekenen een onacceptabel verlies van controle op de eventuele wederuitvoer naar derde landen buiten de EU.

Doorvoer

- Aangezien binnen Europa en in vergelijking met de VS levensgrote verschillen bestaan in de interpretatie van het wapenexportbeleid, vindt de Campagne tegen Wapenhandel dat Nederland - net zoals dat elders ook gebeurt - alle doorvoer moet controleren, ongeacht of die afkomstig is uit

EU/NAVO landen of niet. De vergunningplicht voor doorvoer moet daarom algemeen worden.

- Doorvoer van dual-use zou vergunningplichtig moeten worden, onder meer ter voorkoming van de verdere verspreiding van massavernietigingswapens. Nederland moet zich hiervoor actief inzetten binnen de EU, waar nog altijd de herziening van de dual-use verordening op afronding wacht. Een catch-all instrument, zoals thans voorligt, is in dit verband een veel te zwak middel, waarmee het proliferatierisico slecht wordt afgedekt.

Dual-use exporten

- Dual-use exporten voor (para)militaire klanten moeten als wapenexport erkend worden en als zodanig opgenomen worden in de jaarlijkse rapportage van de overheid. Grote militaire orders, zoals afgelopen jaar uit Pakistan voor nachtzichtapparatuur, blijven anders praktisch onzichtbaar.

- Naast controle op doorvoer van dual-use moet ook de vergunningsplicht in het kader van het Financieel Verkeer Strategische Goederen weer gaan gelden voor tussenhandel in dual-use goederen.

Transparantie

- De regering moet grote wapenorders meer in het publieke domein behandelen.

Vergunningsaanvragen voor exporten vanaf 10 miljoen euro zouden vooraf ter goedkeuring aan de Tweede Kamer moeten worden voorgelegd.

- Ondanks de herhaaldelijk beloofde beterschap blijft de publicatie van maandoverzichten op de website van Economische Zaken ernstig achterlopen. Op het moment van schrijven (half december 2008) is nog niets bekend over het afgelopen jaar. Publicatie moet binnen drie maanden na vergunningafgifte plaatsvinden.

- Een goede beoordeling van individuele vergunningen vereist vermelding van de eindgebruiker, met een onderscheid naar krijgsmacht, politie, veiligheidsdienst, dan wel particulier, industrie of tussenhandel.

- Campagne tegen Wapenhandel dringt ten slotte nogmaals aan op regelmatige publicatie van catch-all beschikkingen die zijn opgelegd voor de uitvoer van niet-strategische goederen, logischerwijs binnen het raamwerk van de jaarlijkse wapenexportrapportage aan de Tweede Kamer.

Publicaties Campagne tegen Wapenhandel sinds 2007

- **Analyse Nederlandse wapenexportvergunningen 2007**, Mark Akkerman en Frank Slijper; CtW, december 2008
- **From Venus to Mars - the European Union's steps towards the militarisation of space**, Frank Slijper; Transnational Institute en CtW, november 2008
- **Wapenexport en duurzame ontwikkeling**, Wendela de Vries en Frank Slijper; CtW, september 2008
- **Fregatten voor Marokko**, Wendela de Vries; CtW, juli 2008
- **Joint Strike Fighter – De race is nog niet gelopen**, Onderzoeksdossier VD AMOK en CtW, juni 2008
- **Beleggingen van pensioenfondsen in wapenhandel – een tussenstand**, Mark Akkerman; CtW, mei 2008
- **De EU op weg naar een interne markt voor militaire goederen**, Frank Slijper; CtW, februari 2008
- **The devil is in the detail**, Frank Slijper, Miriam Struyk en Roos Boer; IKV Pax Christi, februari 2008
- **Analyse Nederlandse wapenexportvergunningen 2006**, Mark Akkerman en Frank Slijper; CtW, december 2007
- **Wereldwijd Leverbaar. Handel in overtollige Nederlandse wapens**, Mark Akkerman; CtW, november 2007
- **Wapenhandel en militaire samenwerking met Israël**, Mark Akkerman; CtW, oktober 2007
- **Project Butter factory, Henk Slebos and the A.Q. Khan nuclear network**, Frank Slijper; Transnational Institute/CtW, september 2007.
- **Pensioengeld voor oorlogsgeweld, Pensioenfondsen, ethisch beleggen en de wapenindustrie**, Mark Akkerman, CtW, juli 2007.
- **European Export Credit Agencies and the financing of arms trade**, Marijn Peperkamp, Martin Broek, Frank Slijper, Wendela de Vries; European Network Against Arms Trade, juni 2007
- **Financing misery with public money European Export Credit Agencies and the financing of arms trade**. Marijn Peperkamp, Martin Broek, Frank Slijper, Wendela de Vries; European Network Against Arms Trade, juni 2007
- **Nederland en de chemische wapens van Irak**, Mark Akkerman; CtW, mei 2007